

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Anna Pokorná, DiS.

**Mezigenerační programy, realizované osobami staršími 50 let v cizích
rodinách**

Intergenerational programs realized by persons over 50 years of age in other
people's families

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala mému vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Oldřichovi Matouškovi, za odborné vedení, cenné rady a čas, který mi věnoval. Mé díky patří i bývalým kolegyním, které se zúčastnily výzkumu. Ráda bych zmínila své blízké a přátele a poděkovala jim za jejich podporu a toleranci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se bude věnovat tématu mezigeneračních programů, realizovaných osobami staršími 50 let v cizích rodinách. Teoretická část charakterizuje rodiny, které mají potřebu mezigeneračního kontaktu s cizí osobou. Objasní potřeby a přednosti generace starší 50 let. Popíše obecné rysy mezigeneračních programů a osvětlí jejich historii. Praktická část se bude zabývat především programem 3G-tři generace a porovná jeho varianty v České republice. Vizí tohoto programu je propojovat osoby starší 50 let s cizími rodinami za účelem dlouhodobého přátelského mezigeneračního vztahu a vzájemné pomoci. Hlavní otázkou, kterou bude práce řešit je rozdíl poskytování programu v závislosti na místních podmínkách. Bude tedy porovnávat pražské středisko s dalšími středisky v České republice. V praktické části bude proveden kvalitativní výzkum na základě rozhovorů. V závěru práce budou nabídnuta doporučení pro další jeho rozvoj v České republice.

Abstract

This bachelor thesis will focus on the topics of intergenerational programs realized by people over 50 years in different families. The theoretical part characterizes families who have a need for intergenerational contact with other people. It will clarify the needs and advantages of the generation over 50 years. It will also describe the general features of intergenerational programs and explain their history. The practical part will mainly deal with the 3G-three generation program and compare its variants in the Czech Republic. The vision of this program is to connect people over the age of 50 with other families for a long-term friendly intergenerational relationship and mutual assistance. The main issue that this bachelor thesis will focus on is the difference in program delivery depending on local conditions. Furthermore, it will compare the Prague center with other centers in the Czech Republic. In the practical part, qualitative research will be conducted based on the interviews. Finally, recommendations will be offered for its further development in the Czech Republic.

Klíčová slova

Mezigenerační programy, propojení tří generací, rodiny, osoby starší 50 let, prarodiče, rodiče, děti, propojení generací, tři generace, mezigenerační vztahy, mezigenerační učení, dobrovolnictví, dobrovolníci, dobrovolnické programy

Key words

Intergenerational programs, connecting three generations, families, persons over 50 years of age, grandparents, parents, children, connecting generations, three generations, intergenerational relationships, intergenerational learning, volunteering, volunteers, volunteer programs

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	10
1 ÚVOD	11
2 RODINY S POTŘEBOU MEZIGENERAČNÍHO KONTAKTU	13
2.1 CHARAKTERISTIKA RODINY	13
2.2 FUNKCE RODINY A ROLE JEJÍCH ČLENŮ	13
2.3 PROMĚNA RODINY	14
2.4 MEZIGENERAČNÍ SOUŽITÍ, VÝZNAM MEZIGENERAČNÍCH VZTAHŮ A MEZIGENERAČNÍHO UČENÍ	15
2.5 NEPŘÍTOMNOST PRARODIČŮ V RODINĚ	16
2.5.1 <i>Migrace a přirozenost života</i>	17
2.5.2 <i>Typ prarodiče</i>	17
3 PRARODIČE – OSOBY STARŠÍ 50 LET	18
3.1 POJEM STÁŘÍ A STÁRNUTÍ	18
3.2 SPOKOJENOST VE STÁŘÍ	18
3.3 ZMĚNY PO PADESÁTÉM ROCE ŽIVOTA	19
3.3.1 <i>Životní tempo</i>	19
3.3.2 <i>Vztahy</i>	19
3.3.3 <i>Proměna generativity</i>	20
3.4 PRARODIČOVSTVÍ	20
3.5 POJEM BABIČKA	22
3.6 ZNAKY PRARODIČOVSKÉ ROLE	22
3.7 VLIV PRARODIČŮ NA CHOD CELÉ RODINY	23
3.8 VÝZNAM PRARODIČŮ PRO VNOUČATA	24
4 AKTIVITY PRO OSOBY STARŠÍ 50 LET (VOLNÝ ČAS, MEZIGENERAČNÍ PROGRAMY)	26
4.1 ZPŮSOBY NAPLŇOVÁNÍ VOLNÉHO ČASU	26
4.1.1 <i>Celoživotní vzdělávání, kultura, společenská prospěšnost</i>	26
4.1.2 <i>Dobrovolnictví</i>	26
4.2 VYSVĚTLENÍ POJMU – MEZIGENERAČNÍ PROGRAMY	27
4.3 PŘÍNOSY MEZIGENERAČNÍCH PROGRAMŮ	28

4.4	NÁPLŇ, FORMA A ZAMĚŘENÍ	28
5	HISTORIE MEZIGENERAČNÍCH PROGRAMŮ	29
5.1	ZAČÁTEK MEZIGENERAČNÍ PROGRAMŮ VE SVĚTĚ	29
5.2	MEZIGENERAČNÍ PROGRAMY V ČESKÉ REPUBLICE	29
5.2.1	<i>Program 3G-tři generace</i>	<i>30</i>
5.2.2	<i>Mezigenerační a dobrovolnické centrum TOTEM z.s.</i>	<i>30</i>
5.2.3	<i>Mezi námi o.p.s.</i>	<i>30</i>
5.2.4	<i>Hlídaní dětí babičkami</i>	<i>31</i>
6	PROGRAM 3G-TŘI GENERACE	31
7	PŘEKÁŽKY, KTERÝM ČELÍ KOORDINÁTOR KY PROGRAMU 3G-TŘI GENERACE	34
7.1	ZDROJE ORGANIZACE	34
7.2	SMLOUVA O DOBROVOLNICKÉ SLUŽBĚ A JEJÍ VÝKON	34
7.3	ŠIROKÁ NABÍDKA AKTIVIT – PŘESYCENÍ SENIORŮ	35
7.4	50 LET JE JEŠTĚ BRZY	35
7.5	„BABIČKA, KTERÁ ZAHLCUJE RODINU“ ANEB NASTAVENÍ HRANIC	35
8	PRAKTICKÁ ČÁST	37
8.1	VÝZKUMNÁ PROBLÉM, CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ, VÝZKUMNÉ OTÁZKY A PŘEDPOKLADY	37
8.1.1	<i>Výzkumný problém</i>	<i>37</i>
8.1.2	<i>Cíl výzkumného šetření</i>	<i>38</i>
8.1.3	<i>Hlavní výzkumná otázka</i>	<i>38</i>
8.1.4	<i>Výzkumné předpoklady – hypotézy</i>	<i>38</i>
8.2	METODA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A SBĚR DAT	38
8.3	VÝBĚR RESPONDENTŮ	39
8.4	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	40
8.5	ANALÝZA DAT	40
8.6	INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	40
8.7	ZODPOVĚZENÍ HLAVNÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY A OVĚŘENÍ HYPOTÉZ	49
8.7.1	<i>Vyvrácení nebo potvrzení hypotéz</i>	<i>50</i>
8.8	SHRNUTÍ VÝZKUMU A DISKUZE	52

9	ZÁVĚR	55
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ODBORNÝCH PRAMENŮ	57
	PŘÍLOHY	60
9.1	DOTAZNÍK.....	60

Seznam zkratek

hod – hodin

p. o. – příspěvková organizace

z. s. – zapsaný spolek

z. ú. – zapsaný ústav

1 Úvod

Osoby starší 50 let jsou běžnou součástí našich životů. Potkávat je můžeme kdykoli a kdekoli, ať jedeme městskou hromadnou dopravou, jdeme na nákup, za kulturou nebo jedeme výtahem či bydlí ve vedlejším domku. Pokud jsou součástí rodiny, pak má rodina velké štěstí, které si možná ani neuvědomuje. Samozřejmě záleží na mnoha faktorech, třeba zda prarodič své děti a jejich rozhodnutí respektuje anebo je naopak zahlcuje sám sebou a svými názory. Pak to nemusí mít ideální. Většina dnes dospělých lidí, dle mé zkušenosti z pozice koordinátorky programu 3G-tři generace a dotazů pokládaných při přijímání dobrovolníků do programu 5P, na svou babičku a dědečka vzpomínají s láskou. Vzpomínají, jak společně s babičkou vařili, chodili na houby anebo jim babičky vyprávěly neuvěřitelné příběhy. S dědečky zase zahradničili anebo kutili. Samozřejmě se najdou i lidé, kteří na své předky nemají moc hezké anebo z nějakých důvodů nemají žádné vzpomínky.

V dnešní době stále přetrvává mezigenerační soudržnost, ale je to komplikovanější, než to bylo dříve. Jednak je uspěchaná doba a lidé mají stále méně času na sebe, natož na své blízké. A jednak všeobecně stoupla vzdělanost lidí, což ale znamená, že se mladí lidé často za možností vzdělání stěhují od svých rodičů do větších, mnohdy vzdálených měst. Zde si pak najdou partnera, zaměstnání, a nakonec i založí rodinu. Je méně těch, kteří se vrací do svého rodného městečka či vesnice. Už jen samotným stěhováním se snižuje četnost setkávání s rodiči a možná se snižuje i vřelost vztahu. Tím horší, čím větší je mezi nimi vzdálenost. Prarodiče jsou tak ochuzeni o nově vznikající vztah mezi nimi a vnoučaty, o pocit potřebnosti a mohou přicházet pocity samoty. Mladí rodiče zase přicházejí o pocit podpory a pomoci, která jim může být užitečná. Nakonec hledají chůvy nebo tety na hlídání, aby si mohli dojít bez dětí alespoň k lékaři nebo obstarat nějaké důležité věci.

Jak jsem zmínila, je dnes několik způsobů, jak najít pomoc s hlídáním dětí – najít chůvu na hlídání, jesle nebo školky nabízejí možnost hlídání dítěte i jen několik dní v měsíci. Žádná z těchto možností ale nenabízí intenzivní vztah se starší osobou, který by dokázal nahradit vlastní vztah s prarodičem. Pak existují babičky na hlídání, které za drobnou úplatu přijdou a pohlídají dítě. Pokud se s nimi ale chcete sejít jen tak, musíte zaplatit... Existují různé projekty, zaměřené na mezigenerační kontakt jako např. Čtecí babičky, které chodí do vybraných školek dle svých časových možností a přečtou dětem před spaním pohádku. Stále více se rozšiřují návštěvy dětí ze školek v domovech pro seniory. Nabízejí se různé akce pro vstup babiček s dětmi, síť pražské městské knihovny pořádá tvořivá odpoledne pro babičky s vnoučaty atd. Co když by ale rodina chtěla přeci jen do svého života zahrnout někoho staršího, kdo by jim byl blízký? Možností je se přestěhovat blíže ke svým rodičům, urovnat

vztahy, poohlédnout se po sousedech... Ale jsou i možnosti, jak toto neabsolvovat. Existují seznamky, kde můžete najít náhradního prarodiče, kteří také mají potřebu mezigeneračního kontaktu. Mnohdy ale vlastně nevíte, s kým se sejdete, tento člověk není nijak prověřen. A proto je tu i program 3G-tří generace, který tuto osobu prověří, vybere toho nejvhodnějšího a setkávání zaštití smlouvou o dobrovolnické službě.

V této bakalářské práci v praktické části je nastíněn pohled na rodiny s potřebou mezigeneračního kontaktu, na osoby starší 50 let, jejich potřebu být prarodiči a prarodičovskou roli. Dále budou zmíněny aktivity, které jsou na dnešním trhu této věkové kategorii nabízeny, včetně stručného nastínění vzniku mezigeneračních projektů, a nakonec bude uveden program 3G-tří generace. Přestože je myšlenka programu přitažlivá, stále se potýká s malým zájmem. Empirická část se zaměří na zkušenosti koordinátorek programu. Na základě rozhovorů se pokusím zjistit překážky, kterým čelí koordinátorky při naplňování kapacit projektu.

Věřím, že zjištění těchto důvodů přinese koordinátorkám projektu úlevu, že jejich snaha propojovat mnohdy zdánlivě nepropojitelné je omezena jinými faktory, než které mohou svým přičiněním ovlivnit.

2 Rodiny s potřebou mezigeneračního kontaktu

Lev Nikolajevič Tolstoj o rodině řekl: „*Rodina je jednou z nevyhnutelných podmínek štěstí.*“ (Cajthamlová, 2017, s. 283). Co to ale znamená pojem rodina bude pojednáno v následující kapitole, stejně jako o jejích proměnách a uskupení. Vymezí se role jejích členů, funkce a bude pojednáváno o mezigeneračním soužití.

2.1 Charakteristika rodiny

Zajímavým faktem je, že rodinu si představuje každý trochu jinak. Jiné uskupení lidí, jiné svazky, jiný počet osob atd. Z pohledu dítěte rodinu představují ty osoby, se kterými má společné geny nebo ty osoby, se kterými vyrůstá. Taková rodina, do které se dítě narodí je orientační. Zatímco když si dospělá osoba vybere partnera, se kterým počne potomka a společně jej vychovávají, nazývá se rodina prokreační (Cajthamlová, 2017).

Rodina je seskupení, které je určeno nějakým spojením – příbuzenským propojením, tedy pokrevně, nebo právním svazkem, kterým může být manželství nebo adopce. V moderním pojetí se jako rodina považuje i seskupení lidí na základě vzájemné náklonnosti a v určité fázi je to i skupina lidí, kteří spolu sdílí jednu domácnost. (Matoušek, 2003)

Podle počtu generací může být rodina nukleární a rozšířená. Nukleární rodina čítá obvykle dvě generace (rodiče a děti), rozšířená rodina zahrnuje více než dvě generace (tzn. rodiče, děti, prarodiče, tety a strýcové, bratřenci a sestřenice a další). (Matoušek, 2003) Rodinu rozšířenou je možné dělit na „vlastní“ a „nevlastní“ podle pokrevního pouta. (Cajthamlová, 2017) Rodiny doplněné jsou ty, které přijdou o jednoho z rodičů (ať z důvodu rozvodu, úmrtí či jiného důvodu) a nahradí tohoto biologického rodiče nový partner/ka matky či otce. Nakonec rodiny náhradní si osvojily (adoptovali) cizí dítě či si jej vzali do pěstounské péče. (Matějček, Dytrych, 1997)

2.2 Funkce rodiny a role jejích členů

Základní funkce rodiny dle Cajthamlové (Cajthamlová, 2017) je

- Reprodukce – plození dalších potomků
- Sociálně ekonomická – sdílení společného soukromí a majetku
- Kulturně výchovná – výchova dětí, předávání postojů a kulturních vzorců
- Sociálně psychologické – vzájemné ovlivňování po psychologické stránce
- Emocionální – vzájemné působení na city, tedy citová výchova

Pokud rodina naplňuje alespoň přiměřeně všechny funkce, pak mluvíme o rodině funkční. Jestliže své některé funkce vynechává či nejsou plněny dostatečně, ale stále vlastní rodinný život není nijak ohrožen, nazýváme rodinu jako dysfunkční, ale pokud rodina není schopna naplňovat své funkce a dochází k jejímu rozpadu, pak je tato rodina afunkční. (Kraus, 2008)

I některé funkce se pomalu proměňují či institucionalizují. Během novověku některé funkce pomalu přešly na hlavu státu a rodina se tak na něm stala závislejší, jako např. výkon práva, vzdělávání dětí a ekonomické zajištění. Základní funkce zůstaly: výchova a emocionální podpora. (Matoušek, 2003)

Role v rodině, stejně tak jako samotná její instituce, se stále v průběhu věků mění. Což je dáno historickým vývojem země, kulturou, politikou, náboženstvím, moderními trendy...

2.3 Proměna rodiny

V dávné minulosti tvořil rodinu jeden klan nebo kmen se vzájemně spřízněnými rody. O děti se starali jak ženy, tak i kmeti, jejichž zkušenosti byly ceněny. Výjimkou té doby nebyla polygamie (jeden muž s více ženami) nebo polyandrie (jedna žena s více muži). Ve středověku, konkrétně v Římské říši se vznikem právního kodexu, se ustálila forma monogamní rodiny. Rodina byla prohlášena za základní článek společnosti. Typická byla širší rodina, která zajišťovala přežití každého svého člena, dokud nepřišla smrt (ať s věkem přirozená anebo způsobená nemocí, na které zatím nebyly léky). Umírali mladí, ale i staří. Smrt byla přirozenou součástí každodenního života.

Později v novodobé historii nastal tzv. „poválečný baby boom“. Mladí s dítětem museli žít v jednom pokoji v bytě svých rodičů a prarodičovská pomoc byla očekávanou normou. Po válce byly uzákoněny potraty a rozvody.¹ Tím byl význam instituce manželství značně snížen. Ženy tak dostaly právo na svobodnou změnu partnera i svobodnou vůli počít či nepočít potomka. Svobodné volbě početí potomka značně přispěl příchod antikoncepce. Vysokou porodnost vystřídala porodnost nízká, stát chtěl podpořit mladé k zakládání rodin a začal stavět malometrážní byty. Role prarodičů, rozštěpením rodiny z té široké na nukleární, klesla. Prarodiče byli často ještě prací povinni, také se zvýšil počet institucí, pečující o děti jako jsou jesle, školky a školy. Čím díl více se děti rodily nesezdaným

¹ Dle českého statistického úřadu byly potraty uzákoněny na území dnešní České republiky, v tehdejším Československu, v roce 1957. Nejprve potraty byly povolovány „interrupční komisí“ jen některým ženám. Spousta žen předstoupení před komisí stále odrazovalo. Ta byla zrušena až v roce 1987. Od roku 1970 byla do Československa zavedena antikoncepce, kterou začaly ženy volit spíše, než potencionální možnost potratu. (<https://www.czso.cz/documents/10180/20540373/1.pdf/55d98bea-ac39-4a7b-80ba-d3e7bd2a74f9?version=1.0>)

rodičům, čímž docházelo k nárůstu neúplných rodin - dítě vyrůstalo jen s jedním z rodičů. Doposud je samoživitelkou spíše žena – matka.

Nakonec přišli v toleranci páry žijící mimo manželství, homosexuálové a lesby, včetně nemanželských dětí. Nyní si dítě mohou adoptovat i páry stejného pohlaví. Věk prvorodiček narůstá. (Cajthamlová, 2017)

Současné rodiny mají několik podob. Stále méně to jsou tradiční stabilní a úplné rodiny s oběma rodiči a dalšími příbuznými. Dalším typem jsou rodiny s dítětem nebo dětmi, které jsou ve výlučné péči jednoho z rodičů nebo ve střídavé péči. Tyto rodiny jsou většinou neúplné nebo s novým partnerem, který není biologickým rodičem dítěte. A adoptivní rodiny, přičemž jsou dvě možnosti adopce. V rámci rodiny (dítě adoptují prarodiče, teta se strýcem nebo jiný rodinný příslušník), takže se mezi dítětem a adoptivními rodiči nějaké stejné geny nacházet mohou. Druhou možností je adopce cizího dítěte, takže mezi dítětem a rodičem není žádný společný genetický základ. V obou případech je dítě rodiči většinou přijímáno jako vlastní a dítě se ani nemusí dozvědět, že je adoptované. (Cajthamlová, 2017)

Zatímco se, dle Českého statistického úřadu, v roce 1920 ženy dožívali průměrně 50 let a muži 47 let, dnes se ženy dožívají průměrně 82 let a muži 76 let. V dřívějších dobách prarodiče umírali ještě předtím, než se z vnoučat stali dospělí lidé a vícegenerační soužití trvalo kratší dobu než dnes. Nyní mají vnoučata větší časové pole pro vzájemný kontakt a prarodiče zase více prostoru pro podporu členů své rodiny. Na druhou stranu moderní styl života je poměrně individualizovaný, každý si žije vlastní život a na mezigenerační kontakt není tolik času. Vzhledem k tomu, že současným trendem není soužití více generací v jedné domácnosti, je mezigenerační kontakt v rodině spíše volbou než přirozenou součástí. Podpora a pomoc starších je často žádoucí až ve chvílích nouze. Zároveň péče o starší osobu může být pro rodinu zatěžující. *Vzájemná a reciproční podpora se stává velmi důležitou.* (Rabušicová, 2016)

2.4 Mezigenerační soužití, význam mezigeneračních vztahů a mezigeneračního učení

Dle Matouška je generace skupina lidí narozená ve stejném roce, anebo skupina lidí, narozených za stejně charakteristických podmínek. Za generaci v širším slova smyslu můžeme považovat i pokolení. (Matoušek, 2003) Definice Cajthamlové je velmi podobná, jen dodává, že se dříve jedna generace počítala cca na 20 let. Vlivem stále zrychlenější doby (kdy se zrychluje vývoj technologií i sociální změny ve společnosti) se doba jedné generace

zkracuje na 15 let. Demografie používá jiný název, a to pojem kohorta, který tak označuje „skupinu lidí narozených v daném časovém úseku“ (Cajthamlová, 2017, s 310).

Rodina má nezastupitelnou roli při předávání hodnot z generace na generaci. Je zde od počátku bytí dítěte a má možnost jej v určitých situacích ovlivňovat. (Kraus, 2008) Pokud se zaměříme na pojem mezigenerační učení je to „proces, jehož prostřednictvím jedinci všeho věku získávají dovednosti a znalosti, ale také postoje a hodnoty, a to z každodenních zkušeností, ze všech dostupných zdrojů a všemi způsoby v jejich vlastních, žitých světech“ (Hatton-Yeo, 2008, in Rabušicová, 2016, s. 17). Při učení skrze generace se jedná o učení vědomé, nevědomé, záměrné, nezáměrné, senzomotorické, verbálně kognitivní, sociální, celoživotní, formální i neformální založené jen na pouhé účasti osob různých generací. Shrnutím se od sebe navzájem učíme po celý život, ač o tom ani nevíme, stačí jen sledovat, co dělá osoba jinak stará než osoba pozorující. Dle Schullera je mezigenerační učení prospěšné v oblastech jako je komunitní soudržnost, zdraví, bezpečí a dobrý život tím, že prostřednictvím různých aktivit dává dohromady lidi různých věkových kategorií, zvyšuje porozumění mezi nimi, narušuje stereotypy, nabízí pozitivní modely, podporuje vnímavost a funguje jako prevence před anti-sociálním chováním. (Rabušicová, 2016)

Mezigenerační učení není podmíněno jen rodinným prostředím. Může probíhat ve škole mezi žáky a učitelem i mezi učiteli navzájem, na pracovišti, prostřednictvím mezigeneračních programů, v komunitách a komunitních centrech, při dnech zdraví, při mentorování mladších staršími mentory, při výuce historie nebo umění, při sdílení příběhů starší generace z dob války nebo vlastního dětství apod. (Rabušicová, 2016)

Cílem různých mezigeneračních programů je posilovat mezigenerační solidaritu, která je pro společenství lidí velice důležitá a v rodinách občas nefunguje. Děti, které dříve od rodičů obvykle dostávaly stravu, přístřeší a péči, vše nakonec svým rodičům vracely. Nyní tuto pečovatelskou péči v mnoha případech nahrazuje sociální systém. Nicméně rodina stále zůstává důležitá pro projevování solidarity. Ta se projevuje v oblasti finanční pomoci, výpomoci v domácnosti a tzv. sociální pomoci. Největší podíl mezigenerační pomoci poskytuje prostřední generace v rodině svým dětem a rodičům. (Montoussé a Remouard, 2005, Rabušicová, 2016)

2.5 Nepřítomnost prarodičů v rodině

Prarodiče v rodině mohou chybět z několika důvodů. Těmi může být stěhování, nepřipravený prarodič nebo jejich ztráta v podobě neshod či dokonce úmrtí.

2.5.1 Migrace a přirozenost života

Původně bývala rodina jako ekonomická stabilní jednotka, ve společném soužití s více generacemi. Industrializaci a urbanizaci v 19. století docházelo k migraci obyvatel do měst, kde byla vyšší příležitost zaměstnání. Tak začalo docházet k rozpadu společného soužití více generací. Následně se během 60. let 20. století změnila postoje a priority mladé populace, která kladla na první místo nejprve vzdělání, profesní zkušenosti a své postavení ve společnosti, až na dalším místě bylo založení rodiny. Stoupl tedy věk, kdy si mladí lidé zakládají vlastní rodiny a přivádějí na svět první potomky. Stoupá tedy i věk, kdy se starší lidé stávají prarodiči. Může se tedy stát, že prarodič se svých vnoučat nedožije. (Duková, Duka, Kohoutová, 2013)

2.5.2 Typ prarodiče

Gilbert ve své knize Rodina: poklad naší doby o typech prarodičů píše, zde jsou zmíněny dva z nich (o dalších bude zmínka v kapitolách 3.7 a 7.4), které mohou vést k tomu, že se prarodič v rodině nevyskytuje. Jedni „*Raději tráví čas tím, že se zabývají sami sebou*“ (Gilbert, 2018, s.56) namísto, aby přijali svou roli a pěstovali si vztah s vnoučaty, může být jedním z důvodů jejich absence v rodině. Je ještě jeden typ prarodičů, kteří v rodině jsou ale velmi vzdáleně, to jsou „*Prarodiče odměření, vzdálení, ale zaujímají důležité symbolické postavení v rodině.*“ (Gilbert, 2018, s.56) Takže dětem prakticky pojem nic neříkající. (Gilbert, 2018)

Matějček a Dytrych se zmiňují též o chování prarodičů k vnoučatům. V této kapitole, zaměřené na rodiny, jenž nemají mezigenerační kontakt, je možné zmínit tři ze šesti typů, kdy se prarodiče nestávají součástí nově vzniklé rodiny. Jsou to ti, kteří „*žijí nový život*“, což znamená, že na svou novou roli ještě nejsou dostatečně připraveni, mnohdy jsou ještě mladí a možná i znovuzakládají své nové rodiny nebo nejsou ochotni vzdát se svého nynějšího života. Další typ nazývají jako „*opuštění*“, jejichž vzdálenost k dětem a vnoučatům je natolik vzdálená, že není čas nebo peníze na dojíždění. Prarodiče by sice rádi vykonávali zodpovědně prarodičovskou roli, avšak není pro to možnost. Jsou závislí jen na fotografiích a dopisech dětí a vnoučat. Těm se mnohdy uleví, když tohoto staršího člena rodiny mohou umístit např. do domova seniorů. Poslední typ by se dal nazvat jako typ s momentální rodinnou krizí. Což znamená, že v určitém časovém úseku v rodině panují neshody, které mohou vyplýnout až v k vzájemné nenávisti. Přerušuje se tak vzájemný kontakt a po nějaké době si jedna nebo obě strany uvědomí, o co přichází a pokusí se o usmíření, které buď vyjde nebo ne. (Matějček a Dytrych, 1997)

3 Prarodiče – osoby starší 50 let

3.1 Pojem stáří a stárnutí

„*Stárnout...starý...stáří... Slova silně rozporuplná*“ (Pichaud a Thareauová, 1998, s.22) význam těchto tří slov se liší jednak kdy je slovo řečeno v kontextu doby (např. za Velké francouzské revoluce se lidé dožívali cca 25 let, dnes se muži dožívají 74 a ženy až 82 let) a jednak ve které fázi života se nacházíme... Pětiletému dítěti se může zdát starý sourozenec starší jen o pár let, 15. letému teenagerovi se starý zdá 30. letý člověk, zatímco pro 85 letého člověka je onen starý, výše zmíněný třicátník, stále mladík. Záleží tedy na tom, kdo o věku mluví a s kým se srovnává. (Pachaud a Thereauová, 1998)

Pokud se řekne „osoba starší 50 let“, nemusí to nutně znamenat, že je ta osoba stará. Dle Vágnerové dospělost začíná okolo 20 let a končí okolo 60 let. Osoby po 50. roku života je možné rozdělit na tři věková období, z nich jedno se nachází ve fázi dospělosti a dvě ve fázi stáří. První období je nazýváno starší dospělostí a to mezi 50. a 60. rokem života, období raného stáří v 60 až 75 letech a od 75 let jsou již v období pravého stáří. (Vágnerová, 2007)

3.2 Spokojenost ve stáří

Na skupinové diskuzi lidí ve věku 50 + byla vyřčena tato věta: „*Důchod – čas na to věnovat se tomu, na co nikdy nebyl čas*“ (in Bočková, Hastrmanová, Havrdová, 2011, s.6). Zda jsou lidé po 50 roce života spokojení může ovlivnit několik faktorů. Jmenovat je možné ekonomickou aktivitu, zaměstnanost či nezaměstnanost, která má vliv na vlastní hodnocení, intenzitu sociálních vztahů a interakcí, materiální zajištění nebo aktivitu každodenního života. Dále je možné zmínit stupeň vzdělání. (Bočková, Hastrmanová, Havrdová, 2011)

Podle mezinárodního longitudinálního výzkumu SHARE (z roku 2009), který se každé dva roky dotazuje těch stejných respondentů na ten stejný okruh otázek týkajících se zdraví (duševního i fyzického), zdravotní péče, podpory, pomoci od rodiny, sociálních vztahů, vzdělanosti, ekonomické aktivity, bydlení atd., jsou senioři v České republice méně šťastní než starší populace v Dánsku, Švédsku a Švýcarsku. Více než 90 % respondentů starších 50 let říká, že život má smysl. Toto přesvědčení již lidé starší 75 let nesdílí. Zřejmě vlivem více zdravotních omezení (která nedovolují žít tak aktivně jako dříve), životních ztrát v okolí i partnera, samoty či méně společenského vyžití apod. Je nutné zmínit, že fyzická kondice jedince je velmi individuální a záleží, jaké nároky na sebe člověk klade a jak svou fyzickou zdatnost trénuje. Což potvrzuje i věta, která byla těž vyřčena na skupinové diskuzi lidí ve věku 50+: „*Záleží také na člověku, já su v důchodu a jsem stále aktivní, někdo je ale pasivní a tam je to horší...*“ (Bočková, Hastrmanová, Havrdová, 2011, s.10). Důležitá je i přirozená

náchylnost k nemocem, která také ovlivňuje zdravotní stav člověka. (Bočková, Hastrmanová, Havrdová, 2011)

3.3 Změny po padesátém roce života

Každé věkové období člověka je specifické svým vývojem v oblasti fyzických sil, změn psychických a kognitivních procesů i v sociálních vztazích, včetně vztahu k sobě či druhým. Období starší dospělosti bývá označováno za „*mezník, který s definitivní platností potvrzuje začátek stárnutí*.“ (Vágnerová, 2007, s.229)

Dle Lasletta je „*Obráz třetího věku jako období bez povinnosti vykonávat placenou práci a bez povinnosti starat se o děti, které jsou již samostatné*.“ (Laslett, 1991 in Petrová Kafková, 2013, s. 17) Dále říká, že tento věk je něco jako „*hybrid dvou period*“ - středního věku a stáří. Lidem se naskytne spousta nových možností a objevují novou dimenzi svobody. Třetí věk má být obdobím sebenaplnění, společenské užitečnosti a angažovanosti. Toto období se vyznačuje především osobní volbou daného jedince a na druhé straně ovlivněno okolnostmi. (Petrová Kafková, 2013)

3.3.1 Životní tempo

Jedni vyhlíží zasloužený důchod a jiní přemýšlí, co ještě by mohli stihnout a udělat, než jim to zhoršení zdravotního stavu nebude umožňovat. Dochází totiž pomalu k úbytku fyzických sil. Člověk nachází stále větší pochopení u osob ve stejné věkové kategorii, protože se ocitají ve stejné životní situaci. Hlavním úkolem tohoto období je smíření se s postupným úbytkem fyzických sil a chorobným stárnutím. Přijmutí faktu, že životní tempo a fyzické schopnosti budou klesat. Přičemž prozatím je nijak výrazně neomezuje.

Mimo jiné mají tyto osoby již dostatek zkušeností, jak zacházet se svými emocemi. Vědí, jak odolávat nepříjemným situacím, i jak se vyrovnávat s radostnými událostmi. Neprožívají tak prudké změny radosti nebo zklamání (to je spíše záležitostí předchozích období života). Dosahují emoční moudrosti – získávají určitý emoční nadhled i pohodu. Zároveň se jich radostné události budou týkat spíše zprostředkovaně (např. narození vnoučat) a čím dál častěji budou přicházet ty negativního rázu, jako např. smrt partnera. (Vágnerová, 2007)

3.3.2 Vztahy

Vzhledem k tomu, že síly ať psychické nebo fyzické, začínají být pomalu limitující, osoby v období starší dospělosti přestávají navazovat nové vztahy a raději si udržují ty stávající a stabilní. V partnerském soužití hledají již spíše porozumění, souznění a oporu, což je změna oproti předchozím obdobím, kdy velkou roli hrál sexuální život. Vztah k partnerovi je shovívavější, nekladou na sebe navzájem takové nároky jako dříve. Neidealizují jeden

druhého, znají své výhody i nevýhody a navzájem se akceptují. Znalost osobnosti partnera a léty vytvořený návyk na něm přináší určitou jistotu a klid. Rozvod bývá většinou vyústěním dlouholeté nespokojenosti, která nyní narušuje toužený klid. Případný nový partner představuje spíše přítele pro trávení volného času. (Vágnerová, 2007)

Potomci se stávají dospělými, postupně se osamostatňují a odchází z domova žít vlastní životy. U osob nad 50 let je v této fázi typický syndrom opuštěného hnízda. Starší rodiče mohou mít pocity prázdnoty a osamělosti. Je potřeba se na tento stav adaptovat, navzájem se respektovat a nastolit novou rodinnou rovnováhu, což může být někdy velmi obtížné. A nakonec prarodičovská role potvrzuje vlastní stárnutí a normalitu rodiny. (Vágnerová, 2007)

3.3.3 Proměna generativity

Předpokládaná doba života lidí poskytuje osobám po 50 roce života ještě určitý klid, že je smrt sice někdy potká, ale zatím je ve vzdálené budoucnosti. Takže strach se smrti se jich dotýká víceméně jen v případě zdravotních problémů, když zemře někdo blízký nebo jejich vrstevník. Toto vědomí je občas vede ke změně hodnotového systému. (Vágnerová, 2007)

Za 50 let života již člověk něco zažil, především nasbíral zkušenosti, které by rád předával dalším generacím. V případě přijetí těchto zkušeností okolím, člověk získává pocit, že jeho život měl smysl a naplňuje tak „svůj životní úděl“.

Muž se až do odchodu do důchodu, pokud je stabilně usazen, soustředí především na výkon své profese. Zatímco u ženy nastávají dvě možné situace. Poté co její děti odrostou a začnou žít vlastní život, začne se žena soustředit na sebe a naplňovat si cíle, kterých dříve nemohla dosáhnout kvůli mateřským povinnostem. Začne např. cestovat nebo se soustředit na svou kariéru. Anebo převládá její mateřský a pečovatelský instinkt. I když jsou její děti dospělé, nebrání jí to stavět se do vůdcovské pozice rodiny a pečovat o ni. Blíže vysvětluje Putney a Bengston (2001 in Vágnerová, 2007, s.235) „*Udržování rodinných kontaktů, vazeb a vztahů i podpora mezigenerační solidarity bývá součástí očekávaného chování, vyplývající z postavení ženy. Je to pozice, kterou ženy získávají od svých matek bez ohledu na sociokulturní příslušnost*“. (Vágnerová, 2007)

3.4 Prarodičovství

Každá životní fáze by měla mít své vlastní, optimální načasování. V obecné představě lidstva jsou babičky a dědečkové vyrovnané osobky s šedivými vlasy a moudrými radami. Lidé si k nim často chodí pro klid a porozumění. Svým vnoučatům dovolují mnohem více než vlastním dětem, v tom samém věku. Mnohdy je rozmazlují s tím, že od toho oni tady jsou a jsou k nim laskaví. A děti k nim vzhlížejí s úctou a je jim s nimi dobře. Často k prarodičům

chodí hledat bezpečné útočiště, a to v kterémkoli svém věku. (Matějček, Dytrych, 1997, s.23)

Aby tato připisovaná role prarodiče mohla být adekvátně naplňovaná, je nutné, aby vnoučata byla těmito lidmi chtěná. Pokud ale mají prarodiče nějaké doposud nenaplněného cíle (např. nedosažení požadovaného stupně kariéry nebo jiného emočního cíle), může dojít ke kolizi. Je možné, že prarodič se ještě necítí ve věku, kdy se mý věnovat vnoučatům a zapadnout do stereotypní představy této role. Důsledkem může být zamlčování vnoučat či vykonstruovaný konflikt s vlastními dětmi. Dále se starší osoba věnuje svému životu, jako kdyby nebyla v nové roli. (Matějček a Dytrych, 1997, s.23)

To, jak se nastávající prarodič postaví ke své nové roli ovlivňuje mnoho faktorů. *„Je to nejen věk, ale celkové postavení rodiny, profesionální kariéra, místo, kde rodina žije (je rozdíl mezi vesnicí a anonymním velkoměstem). Rozhoduje také počet vlastních dětí, věk, ve kterém se prarodičům narodily, potíže, které s jejich zdravím nebo s výchovou měli, ekonomická situace rodiny, ale také v neposlední řadě i obecné postoje ideové, například náboženské.“* (Matějček a Dytrych, 1997, s.24)

Další překážkou nepřijetí vnoučete může být případná některá vrozená vada či chronické onemocnění dítěte. Rozdílné je také to, zda prarodič již nějaké vnouče má, či je to prvo-prarodič a s tím souvisí další faktory, např. kolik měl nastávající prarodič vlastních dětí, zda se vnouče narodí dceři nebo synovi. Zda se dítě do narodí do úplné nebo neúplné rodiny a jaký je vztah k partnerovi nastávajícího rodiče – dítěte. (Matějček a Dytrych, 1997, s. 25)

Vzhledem k množství faktorů, které mají vliv na přijetí či nepřijetí prarodičovské role (které může být, stejně jako rodičovství, mnohdy rizikové), by se jimi měli stávat zralí jedinci, s mnoha životními zkušenostmi. (Matějček a Dytrych, 1997, s. 24, 25)

Zda se daná osoba stane prarodičem je podmíněno volbou potomků, nikoli samotného prarodiče. Ale to, jak se prarodič k této roli postaví závisí právě na jeho volbě. Tedy rozhodnutí, zda se oddá svým vnoučatům a ochotně kdykoli pomůže svým dětem s péčí o děti či nikoli. Je možné, že se nebude chtít vzdát svého dosavadního života. Volí tedy mezi možnostmi rozprostřít své síly mezi rodinu, své vlastní aktivity a zájmy nebo zůstat pracovně aktivní. To ovšem zůstává na jeho volbě. Samotná realizace prarodičovské role je ovlivněna dalšími faktory, jako např. přístup vychovávajících rodičů (dětí prarodiče), vlastními silami, vzdáleností mezi prarodičem a rodinou s dítětem (dětmi). (Petrová Kafková, 2013)

3.5 Pojem babička

Do 15. století se o babičkách mluvilo ve spojitosti s pojmy „stará žena“, „bába“, „pramáti“, „stará matka“ a dalšími podobnými názvy. Od 16. století měly babičky spíše význam jako „porodní báby“ (název byl používán donedávna). Až v roce 1830 se v Jungmanově slovníku dozvídáme o proměně titulování matka matky z „bába“ na označení „babička“. Vliv mělo zřejmě baroko s jeho význačně emocionálním nábojem, který byl vidět už na samotných baculatých a roztomilých andělíčcích či na „matičkách“, „mamičkách“ a „tatíčcích“ v poezii i hudbě. Po třicetileté válce se rodiny (především ty venkovské) musely v zájmu udržení rodu svého rodu pěvně semknout a být si vzájemně nápomocní. O hospodářství – rodinný podnik bylo potřeba stále pečovat a dobře s ním nakládat, proto bylo potřeba využít všech rukou ve stavení. Doba nepřála zamilovaným milencům, partnera bylo potřeba vybírat velmi pečlivě, nejlépe dle majetku. Bylo nutné, aby nastávající hospodář vyplatil jak své sourozence, tak i rodiče odcházející na „vejminek“. Starý otec tedy již nebyl tím, kdo rodinu vedle a stará matka již nebyla správkyní kuchyně, zásob. Tato změna mohla být velmi náročnou změnou pro všechny zúčastněné, včetně zkoušky přežití rodinného podniku. Na tuto očekávanou změnu se ale všichni připravovali. Dřívější tolik důležitá a zodpovědná role nynějších prarodičů, jako kdyby naznačovala přechod k nudě a nicnedělání. Pravdou ale je, že jejich nová role klidných, vyrovnaných osob plných důležitých životních zkušeností je velmi důležitá pro nastupující generaci a jejich potomky. Nastávající rodiče měli spoustu práce na poli a kolem stavení, tudíž vysloužili prarodiče – osvobození od fyzické práce s přebytkem volného času - zastupovali pomocnou roli vychovatelů svých vnoučat. Pokud by těmto dětem ani tyto staré osoby nevěnovali svůj čas, byla by to pro ně doba značně „deprivační“. Dohled nad dodržováním rodových tradic se též stalo nedílnou součástí jejich nových povinností. (Matějček a Dytrych, 1997)

3.6 Znaky prarodičovské role

Dle Vágnerové je role prarodiče biologicky podmíněná, trvá do konce života a nezávisí na jeho vůli. Závisí na volbě jeho potomka. Tato role je pro jedince důležitým prvkem jeho stárnoucí identity a je stejně jako v dřívějším věku rodičovství, společensky očekáváno. Potvrzuje tedy normalitu rodiny. (Vágnerová, 2007, s. 281, 283)

Prarodičovstvím člověk dostává nový životní impuls. V tomto období by měl mít člověk ustálené vztahy, včetně toho partnerského, jeho pozornost směřuje k víceméně těm stejným věcem (např. kariéry, zájmy, přátelé apod.) a vnouče je tedy velkým oživením jeho stereotypního života. Zároveň se vnouče stává novým pojícím prvkem mezi rodičem a jeho

již dospělými dětmi. Samozřejmě za předpokladu, že je vnouče prarodičem chtěné. (Vágnerová, 2007, s. 282)

Zároveň, nově získanou rolí, si stárnoucí osoba uvědomuje, že opravdu pomalu stárne... Jak bylo zmíněno v kapitole 3.3, i proto tato role nemusí být dobře přijata. I přijetí narození prvního a druhého vnoučete může být rozdílné. Podruhé už je totiž prarodič se svou rolí do jisté míry vyrovnaný. (Vágnerová, 2007, s. 282)

V celé rodině se mění vztahy i postavení všech jedinců. Novým rodičům je připisován vyšší sociální status a jejich narozené dítě i jejich rodiče jsou závislí právě na jejich vůli, včetně vývoje vztahu mezi nimi. Prarodiče již nejsou v nadřazenosti vůči svým dětem, ale naopak by měli respektovat jejich rozhodování. Nově přichozí dítě je součástí i prarodičů, minimálně dostává část jejich genetické výbavy. Nicméně výsadou rodičů je péče a výchova vlastních dětí. Prarodiče by se tedy do těchto záležitostí mladé rodině neměli vměšovat, ale na žádost je podpořit, poskytnout radu, případně pomoci. Očekávání v rámci nových rodin bývají individuální. (Vágnerová, 2007, s. 283)

3.7 Vliv prarodičů na chod celé rodiny

Vzhledem k tomu, že se prarodiče stávají nedílnou a nepostradatelnou součástí rozšířené rodiny mohou na ni mít značný vliv. Ideální prarodič se neuzavírá do lítosti, respektují nově vytvořenou rodinu svých dětí a s tím spojený úbytek společně stráveného času se svými již dospělými dětmi, jsou k dispozici kdykoli je potřeba, se svými dětmi mluví jako s rovnocennými partnery (nikoli jako s nedospělými adolescenty), starají se, aby společné vztahy byly dobré a mohli tak mít hezký vztah s vnoučaty. Podporují své děti v nové rodičovské roli, partnera nebo partnerku svého dítěte respektují i když jim není zcela sympatický. Vnímají konečnost života, ale nenechávají se jí strhnout a dál si užívají každé prožité chvíle. Stále se zlepšují v komunikaci, v naslouchání, používání intonace i mimiky, říkají svůj názor, ale respektují i názory jiných. Umí mlčet i zanechat starých konfliktů nebo reagovat s humorem. Především se projevují svou moudrostí. Být s nimi v jedné místnosti je pro všechny příjemné a uklidňující. Rodina vzkvétá, váží si jich a má je velmi ráda. K takové ideální bytosti člověk většinou dospěje přirozeně věkem nebo se jí učí být. (Cesari Lusso, 2011)

Určitý typ prarodičů, které Matějček a Dytrych nazvali jako „obětavce“ dělají vše pro svá vnoučata, ale zároveň svým dětem do výchovy nemluví. Jen jim jsou prostě k ruce. Něco jiného na nich přeci jen je. Pro vnoučata jsou schopni dělat nemožné, i na úkor svého zdraví.

Ale nedělají to jen tak, čekají pochvalu od svého okolí, někdy až lítost, jak moc pro ně trpí a co vše jim jsou schopni obětovat. (Matějček a Dytrych, 1997)

Může ale nastat i opačná situace, kdy prostřednictvím prarodičova neadekvátního chování dochází k rozpadu rodiny. Začínat to může jejich předpokladem, že s nimi děti budou trávit tolik času, jako za svobodna a budou je stavět na první místo, a to i v případě, že se jim již narodilo vlastní dítě. Budou je zahrnovat výčitkami, podrobovat kontrolám, říkat jim co mají a nemají dělat. Budou říkat, jak špatného partnera si vybrali, snižovat v očích dětí rodičovskou autoritu, stavět se mezi své děti a jejich partnery, narušovat jejich soukromí a nevybíravě prosazovat své názory apod. S vnoučetem mohou soutěžit a žárlit na ně. Manipulativně mohou ovlivňovat různé situace. Takovým lidem se bude pravděpodobně vyhýbat nejen jejich rodina, ale i jejich okolí. (Cesari Lusso, 2011) Takové prarodiče je možné nazvat jako „vládce rodiny“, pro které je představa, že by nerozhodovali a nesklízeli jen úctu, naprosto ukrutná. Ideální nejsou ani ti prarodiče, kteří jsou do svých vnoučat až zamilovaní a při představě, že by jim bylo ublíženo opravdu trpí. Snaží se je chránit před vším a všemi. Určují, s kým si budou a nebudou hrát a jen jejich úsudek je nejlepší, protože „jen oni to s nimi myslí nejlépe“. (Matějček a Dytrych, 1997)

3.8 Význam prarodičů pro vnoučata

Přítomnost prarodičů v rodině má pro děti velký přínos. Jednak nejsou vychovateli, ani neurčují pravidla, ale mohou se proti rodičům spojit nebo být prostředníky mezi nimi. A jednak většinou nejsou tak uspěchaní jako rodiče, kteří svou pozornost štěpí mezi další úkoly jako je práce, péče a chod domácnosti apod. Mohou se proto naplno soustředit na vnoučata a poskytnout jim tak jiný pohled na svět nebo je učit to, co ještě jejich děti neumí. Prarodiče mohou být pro dítě oporou v situacích, kdy se nevyzná ve svých rodičích, když se hádají. „*Staří lidé jsou totiž živoucím důkazem toho, že život lze dožít až do konce a různé pohromy a katastrofy lze přežít. To je důležitá zpráva pro mladší a nejmladší generaci*“ (Irmanová in Cesari Lusso, 2011, s.105) (Cesari Lusso, 2011)

Dalo by se říci, že jen svou přítomností v rodině připravují prarodiče svá vnoučata na jejich budoucí vyrovnávání se se stářím. Dítě se setkává s celistvostí života. Vnímá se jako malé, které má nějaká omezení, co smí a nesmí, povinnosti, musí poslouchat a respektovat starší osoby. Ve svých rodičích vnímá autoritu, která může v rámci mezí rozhodovat o tom, co se bude dít (pohled na rodiče se mění během vývoje dítěte). A prarodiče vnímá jako ty, kteří jsou omezeni svými léty (vnímají, že ke stáří patří zdravotní omezení, které má vliv na aktivitu prarodičů). Vidí tak tedy celý životní koloběh a postupně si uvědomuje, že i ono jednou bude staré. (Šance dětem, 2017)

V rodině se mimo jiné rozvíjí emoční inteligence dětí. Učí se, jak zvládat různé emočně vypjaté situace i frustraci. Předává se schopnost empatie, tolerance, soucitu apod. Vnímají věkový rozdíl mezi rodiči a prarodiči a učí se, jak se ke starším osobám chovat. (Cesari Lusso, 2011)

Děti zajímá historie jejich rodiny a prarodiče jsou ti, kteří jí mohou předávat a mít u toho pozorné publikum, které hltá každé jejich slovo. O to větší zájem prarodiče u dětí vzbudí, pokud vyprávění podpoří fotografiemi. Nejlepší příběhy bývají vzpomínky na rodiče, jak zlobili, když byli ve stejném věku, jako jsou sama vnoučata. Ráda mají i pohádky nebo historky ze života babiček a dědečků, včetně zážitků z války. Naslouchání platí i na opačnou stranu. Prarodiče pozorně poslouchají vše, co jim vnoučata vypráví, třebaže ještě úplně nerozumí nevyvinuté řeči dětí či se (v pozdějším věku dětí) ani nevyznají v jejich novodobé terminologii. Prarodičům to tak dává podnět, zjistit co které slovo znamená a držet tak s „dnešními“ dětmi krok. A děti mají někoho, kdo jim dodává pocit, že jejich slovo je důležité. O to víc důležitější je to pro děti, jejichž rodiče se např. rozvádějí, a tak jim třeba nevěnují tolik pozornosti. (Gilbert, 2018)

Děti do jistého věku od prarodičů bez otázek přijímají vše, co dělají i říkají. Zatímco často zpochybňují to, co říkají a dělají rodiče. Tedy vnoučata od svých prarodičů mohou přijmout i jejich hodnoty, názory, myšlenky, ale zároveň kritiku nebo pochvalu. A samozřejmě se o pochvalu snaží mnohem více. (Gilbert, 2018) Hodnoty rodičů jsou totiž mnohdy kladeny především na výkon a profesní budoucnost. Zatímco hodnoty prarodičů bývají více orientované na vzájemnost, ochotu si navzájem pomáhat a vztah k hodnotám. Ukazují tak lidskou stránku bytí. Prarodiče dítě přijímají takové, jaké je. (Šance dětem, 2017)

Dříve, v případě rozvodu rodičů, byl brán ohled i na citové vazby dítěte k sourozencům a prarodičům. Nicméně prarodiče byli vnímáni jako cizí osoby. Nový občanský zákoník bere ohled i na citové vazby dítěte k dalším příbuzným a nepříbuzným osobám. Navíc v nynějším pojetí výchovy je význam prarodičů pro dítě velmi přínosný a prospěšný. Není tedy důvod, proč by cizí osoba v rodině nezastala roli třetí generace, tedy náhradních prarodičů. I ona může dítěti předat důležité vzorce chování, své zkušenosti a být tu pro něj. (Matějček, 1997, Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině, Zákon č. 89/2012 Sb. Nový občanský zákoník)

4 Aktivity pro osoby starší 50 let (volný čas, mezigenerační programy)

Volnočasové aktivity naplňují čas, kdy člověk není v práci a nekoná jiné povinnosti. Je to čas člověka, který věnuje vlastním zálibám, zájmům nebo různým aktivitám, které ho naplňují. U starší lidí tyto aktivity složí k prevenci před sociálním vyloučením a s tím související samotou, potřebou někam patřit a péči. Zároveň mohou rozvíjet různé dovednosti, kreativitu a vlastní vyjádření, zlepšovat fyzickou stránku. Zapojení lidé mohou mít pocit užitečnosti, zodpovědnosti, důvod ke změně prostředí a vytváří nové sociální vztahy. (Bočková, Hastrmanová, Havrdová, 2011)

Množství poskytovaných aktivit se liší dle velikosti obce. V menších obcích bývají lidé více soudržní a možnost vytvoření společných aktivit svépomocí bez zásahu nějaké organizace je vyšší (a mnohdy stačí podpora jen ze strany obce v podobě zajištění zázemí) než ve větších městech, kde je soudržnost komunit nižší. I z tohoto důvodu je potřeba větší nabídka. (Bočková, Hastrmanová, Havrdová, 2011)

4.1 Způsoby naplňování volného času

Způsobů, jak naplnit volný čas je velké množství. Osoby starší 50 let mohou dělat něco pro sebe (vzdělávat se a učit, cvičit, chodit za kulturou) nebo dělat něco pro sebe i své okolí, jak bude zmíněno v následující kapitole.

4.1.1 Celoživotní vzdělávání, kultura, společenská prospěšnost

Dnes je spousta organizací zabývajících se volným časem seniorů. Jde především o aktivity, které senioři přijímají pasivně, méně je těch, kde je vyžadována hlavní angažovanost ze strany seniora. Mezi ty, které nabízejí víceméně pasivní činnost ze strany účastníka lze zmínit univerzity třetího věku, akademie seniorů, kluby seniorů, různá cvičení, kurzy pro seniory (moderních technologií – kurz základních prací počítačů nebo ovládání tabletu a mobilního telefonu, kurzy sebeobrany nebo cizích jazyků), zvýhodněné vstupné do divadel, kin, na výstavy apod. Seniorům něco dávají ve formě vzdělávání, procvičování mentálního, paměťového nebo fyzického a zlepšování jejich kondice. Aktivity, kde je očekávána aktivita především ze strany seniorů jsou např. projekty Senioři píší wikipedii, Čtecí babičky, Babičky na hlídání nebo dobrovolnictví.

4.1.2 Dobrovolnictví

Dobrovolnictví je taková činnost, kdy člověk věnuje svůj čas, energii, znalosti, dovednosti někomu jinému (člověku nebo společnosti), bez nároku na finanční odměnu. (Tošner a

Sozanská, 2002) Formální dobrovolnictví se řídí Zákonem č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů a jejich změnami dle zákona č. 86/2014 Sb. Dle tohoto zákona je možné vykonávat dobrovolnictví krátkodobě nebo dlouhodobě a v různých odvětvích, např. při ochraně životního prostředí, podílet se na činnosti humanitárních organizací a v organizacích na ochranu lidských práv, v oblasti kultury a kulturních akcí, v zahraničí, pomáhat sociálně slabým, zdravotně postiženým, seniorům, při péči o děti, mládež a rodiny v jejich volném čase a další. Dobrovolníkem se může stát osoba starší 15 let, v případě zahraničního dobrovolnictví osoba starší 18 let. (Zákon o dobrovolnické službě, 2002)

Přínos dobrovolníků ve věku nad 50 let je v jejich vnímavosti vůči potřebám ostatních, touha pomoci jiným, mají spoustu cenných a praktických zkušeností. Důvodem k zapojení starších osob do dobrovolnické činnosti je očekávání navázání kontaktu s novými lidmi, začátek nových přátelství, radost a uspokojení pocitu pomoci a potřebnosti, získání nových zkušeností a zážitků.

4.2 Vysvětlení pojmu – mezigenerační programy

Jsou to projekty, které jsou záměrně organizovány nějakou agenturou, organizací či neziskovou organizací (jako jsou spolky, sdružení, kluby apod.). Základem je propojení dvou a více věkových generací s cílem vzájemné podpory, učení, rozvoje, předávání zkušeností nebo informací. Mimo to mohou vznikat nové přátelské vztahy. Účastníci jsou obvykle dvě a více generací, nejčastěji rodiny s dětmi (vnoučata) a senioři (prarodiče).

Zapojovat se mohou celé skupiny, nejčastěji v podobě dvou institucí nebo samotní jednotlivci z nichž se stávají samostatné dvojice. Obvykle starší generace pomáhá té mladší nebo naopak, mladší je nápomocna starší. Jsou i programy, kde jsou si generace rovny a dělají něco pro společnost. (Rabušicová, 2016)

Tyto projekty se snaží nahrazovat mezigenerační přenos, který by měl probíhat přirozeně v biologické rodině. Takové vztahy dnes (z důvodů uvedených v kapitole 2.5 Nepřítomnost prarodičů v rodině) postupně ubývají.

Jejich vznik ovlivnily tři faktory: (1) demografické změny ve společnosti (stárnutí populace), (2) změny v tradičním uspořádání rodiny a (3) touha po celoživotním učení. Průměrný věk populace se stále zvyšuje a s ním i počet starších lidí. Ti se stávají čím dál tím více součástí běžného života a je potřeba najít a naučit se využívat jejich potenciál. Zároveň, mezigenerační kontakt v rodině je spíše volbou, a to jak prarodičů, tak i jejich dětí. A

nakonec trend dlouhodobého kontinuálního a celoživotního učení všech generací. Učení se stalo klíčovým v rozvoji jednotlivce i společnosti. (Rabušicová, 2016)

Již v 60.letech 20.století se programy začaly objevovat ve Spojených státech amerických. Reagovaly na společenské změny ve společnosti, konkrétně, že se mladší generace vzdalovala té starší v různých oblastech života. (Rabušicová, 2016)

4.3 Přínosy mezigeneračních programů

Z výzkumů zmiňovaných v knize Mezigenerační učení, teorie, výzkum, praxe vyplývá, že zapojení jednotlivci mají především pocity radosti a naplnění. U starších účastníků se zvyšuje úroveň zdraví ať fyzického, kognitivního nebo emocionálního. Osoby více sociálně žijí, mění se jejich hodnotový žebříček, zvyšuje se jejich aktivita, znovunabývají důvěry a lépe vnímání vlastní životní situaci. Mladším se zvyšuje sebevědomí, dovednosti, setkávání posiluje emoční vývoj a sociální dovednosti, získávají povědomí o kulturních tradicích a následně je lépe dodržují.

Programy prospívají i mezigeneračním vztahům ve společnosti. Přináší rozvoj přátelských vztahů, větší porozumění generacím, mění postoje k sobě navzájem a uvádí stereotypy na pravou míru. Mladí lépe vnímají stárnutí jako přirozené a zároveň jako nevyhnutelnou část života.

V komunitách o sebe lidé více pečují, posilují se vzájemné vztahy a tradice. Komunita celkově lépe prospívá.

4.4 Náplň, forma a zaměření

Vzájemnou přítomností se vzájemně obohacují nebo se od sebe učí. Mohou se tedy osobně setkávat a trávit spolu čas dle vlastních preferencí, povídat si přes telefon či prostřednictvím písemné nebo virtuální komunikace. Anebo naplňovat cíle daného projektu, např. čtení seniorů ve školkách, společné vaření, učení rodičovských kompetencí apod. (Matoušek 2003, s. 108)

Dle zaměření je projekty možné rozdělit do tří kategorií. (1) Kulturní, kdy generace společně zábavnou formou vytváří umělecká výtvarná nebo hudební díla nebo poznávají kulturu. (2) Další typ začleňuje seniory do společnosti a propojuje je s rodinami s dítětem (či dětmi), můžeme jej nazvat jako kategorii zaměřenou na podporu a sociální integraci. (3) Vzdělávací, kdy se navzájem od sebe generace učí prostřednictvím různých kurzů. Např. senioři školí začínající podnikatele a mladí učí seniory zacházet s moderními technologiemi. (Rabušicová, 2016)

5 Historie mezigeneračních programů

5.1 Začátek mezigenerační programů ve světě

Jak bylo dříve zmíněno, první mezigenerační program vznikl v USA v roce 1963 a jmenoval se The Foster Grandparent Program (přeloženo Program pro náhradní prarodiče) v rámci programu War on Poverty (přeloženo Válka proti chudobě). Zapojeny byly osoby starší 60 let omezené nízkými příjmy a pečovali o děti se speciálními potřebami. (Rabušicová, 2016)

V roce 1973 začal projekt rakouské Oma-Dienst (přeloženo Babičkovská služba). Služba vznikla jako sdružení katolických rodin, které potřebují pomoc při péči o děti. Do jedné rodiny vždy chodila jedna a tatáž „babička“. Pomoc byla dlouhodobá, za menší finanční odměnu. Služba funguje dodnes a má tisíce přihlášených rodin. (Familien, 2010)

V roce 2010 informoval portál iROZHLAS o adoptivních babičkách v Polsku. Rodina si může adoptovat nejen dítě z dětského domova, ale také seniora z domova pro seniory. Projekt měl být náhradním řešením v případě, že prarodiče v rodině z nějakého důvodu schází (bezdětná žena, vzdálenost mezi rodinou a seniory, neshody, úmrtí seniora). Cílem je, aby děti měly kontakt s někým starším, než jsou rodiče a nebylo jim líto, že jejich opravdová babička žije tak daleko. Senioři se naopak cítí užiteční. Není nutné, aby náhradní babičky chodily do rodin každý den, ale stačí alespoň jednou týdně. Náhradní babičky netrvají na oslovování „babičko“. Jsou si vědomi, že skutečné prarodiče pouze zastupují. Projekt je bezplatný, což dle jedné z náhradních babiček prý lepší. Kdyby dostávala finanční odměnu, musela by být neustále dostupná a takto se cítí být více součástí rodiny. Projekt je přínosný i pro chudší seniory - rodina jej bere mnohdy na výlety a dovolené, zvou ho na společné večere a tráví s ním spoustu času, což pro něj může být velmi úsporné. (iRozhlas, 2010)

Novinkou, ze které si vzala vzor už i Praha 3, je bydlení studentů v domech pro seniory. V roce 2012 se nastěhoval první student do domova pro seniory v Nizozemí. Bydlení je mu poskytováno zdarma s tím, že věnuje měsíčně svých 30 hodin času obyvatelům domova jako dobrovolník. Náplň času je pomoc s různými činnostmi, např. pomoci s nákupem, vyřizování nějakých úředních věcí, ale i učení seniorů jak zacházet s moderními technologiemi nebo jen společně strávený čas povídáním si nebo sledováním televize. Nyní v domově žije 6 studentů. (Humanitas Deventer, 2019)

5.2 Mezigenerační programy v České republice

Během 21. století se trend mezigeneračních programů dostal i do České republiky a jejich množství se stále rozrůstá. Ať se jedná o programy založené na dobrovolnictví nebo o

placené služby. Vznikly mezigenerační aktivity, jejichž účelem je vzájemné vzdělávání nebo společné trávení volného času. Jmenovat je možné např. Organizaci Mezi námi o.p.s., Galerii středočeského kraje (v rámci doprovodného programu realizuje několik mezigeneračních projektů: Noc v galerii NO.3, Spolu...Rodinný průvodce stálou expozicí pro mezigenerační dialog, GASK rodinám), projekt Moudrá sovička, Rozšířenou rodinu, Duhový tandem, Trojlístek, Mezigenerace, Přátelské návštěvy Života 90, agentury, které zprostředkovávají pomoc při hlídání dětí apod.

5.2.1 Program 3G-tři generace

5.2.2 Mezigenerační a dobrovolnické centrum TOTEM z.s.

Organizace vznikla už v roce 1999. Posláním je „*vytvářet pozitivní a funkční mezilidské vztahy, jak v rámci rodiny, tak v širším kontextu občanské společnosti*“ (Totem Plzeň, 2019, *O nás, Kdo jsme*). V nabídce jsou sociálně aktivizační služby, aktivizační programy a další, dobrovolnické programy pro seniory a rodiny s dětmi. Projektů zaměřených na mezigenerační kontakt realizují několik: od roku 2015 využívají každé léto prostor na střeše budovy, kde sídlí, a vytvořili Mezigenerační městskou zahradu. Společně pěstují a pečují o bylinky a různé květiny všechny věkové kategorie. Téhož roku vznikl i projekt Náhradní babička, s konceptem pomoci prostřednictvím osob starších 55 let za drobnou úplatu např. maminkám s návratem do zaměstnání. A od září 2019 TOTEM začal s projektem Pohádkové babičky a dědečkové. Seniorky a senioři čtou dětem v mateřských školách.

5.2.3 Mezi námi o.p.s.

Organizace byla založena v roce 2013 s posláním: „*Podporujeme pravidelné, plánované propojování generace seniorů, dětí a lidí v produktivním věku, na základě jejich vnitřní motivace, v místní komunitě s cílem objevování, poznávání, obohacování a vzájemné úcty.*“ (Výroční zpráva za rok 2014, Mezi námi, o.p.s.) Během roku 2014 začaly fungovat první mezigenerační skupiny projektu Povídej. Náplní je docházení vybraných skupin z mateřských do blízkých seniorských zařízení za účelem sdílení společného času, zkušeností a vzájemného učení. V roce 2015 vznikl, dnes již známý, projekt Přečti a byl založen Klub Pohádkových čtecích babiček a dědečků, který funguje dodnes. Projekty Pomáhej a Sousedé plus vznikly v roce 2017. V projektu Pomáhej dochází prověření senioři do mateřských či základních škol s cílem výpomoci a předávání zkušeností. Zodpovědnost za děti stále zůstává na zaměstnancích školy. Sousedé plus zase podporuje výpomoc a sounáležitost mezi sousedy dané lokality. Obecně prospěšná společnost poskytuje zapojeným i nezapojeným seniorům vzdělávání a workshopy. (Mezi námi mezigeneračně, 2019)

5.2.4 Hlídaní dětí babičkami

Tato forma mezigeneračních projektů vznikla za účelem podpory zaneprázdněných rodičů, kteří potřebují pravidelně nebo občasně pomoci s péčí o děti. Jedná se v podstatě o hlídání dětí lidmi ve věku babiček a dědečků za finanční odměnu na základě podnikatelské činnosti (jedná se o drobný obnos nebo běžnou hodinovou sazbu, někdy je potřeba zaplatit registrační poplatek rodiči a někdy ne). Tyto hlídací babičky a dědečkové jsou prověřeni (dodávají výpis z trestního rejstříku) a pojištěni. Některé organizace se zaručují kvalitou a praxí svých zaměstnanců. Pomoc je možné využít během dne i ve večerních hodinách. Mezi činnostmi, které hlídací prarodič vykonává je dozor nad nemocným dítětem, včetně případného doprovodu k lékaři, vyzvedávání a vodění dětí do školek, doprovod na aktivity dětí, hlídání pracujícím rodičům či hlídání ve večerních hodinách, když chtějí rodiče za kulturou. Některé firmy nabízejí i možnost vzít si hlídací babičku na dovolenou nebo pomoc s domácími pracemi. (Pomoc v domácnosti, 2019) Mohu zmínit např. Hlídací babička (zapsáno do Veřejného rejstříku v roce 2015), Babičky na hlídání (vznik 2015), Trojlístek sblížení tří generací (vznik v roce 2012, projekt je součástí Centra pro rodinu a sociální péči v Brně a dalších třech městech).

6 Program 3G-tři generace

Tento program je momentálně realizován v Praze a v dalších šesti městech České republiky. V Praze je středisko vedeno v organizaci HESTIA – Centrum pro dobrovolnictví, kde v roce 2011 program vznikl a odkud je celorepublikově manažován. Další střediska se nachází v Karlových Varech v organizaci INSTAND z.ú., v organizaci RADKA z.s. v Kadani, V Ústí nad Labem v Dobrovolnickém centru z.s. a v organizaci Spektrum Kroměříž, ELIM OPAVA a Charita Jičín. Během ledna 2020 bude v provozu osmé středisko v Komunitním středisku KONTAKT Liberec p.o.

Cílem tohoto mezigeneračního programu je zprostředkovat navázání bezpečného a přátelského vztahu mezi dvěma zcela cizími subjekty – rodinou s dítětem či dětmi a osobou starší 50 let. Oba tyto subjekty jsou organizacemi pečlivě vybíraní. Dobrovolník prochází nejprve pohovorem s koordinátorkou, pak i s psychologem (či psycholožkou). Rodina prochází jen pohovorem s koordinátorkou. Koordinátorka, a v případě dobrovolníka psycholog, se během pohovoru snaží zjistit co nejvíce informací o obou uchazečích – jaká mají očekávání v případě, že se zapojí, jací jsou, jaká v rodině probíhá výchova a s jakou výchovou souzní dobrovolnice. Důležité je se dozvědět, jak obě strany tráví volný čas, jaký je jejich životní styl apod. To následně pomáhá koordinátorce ve výběru těch nejideálnějších

spojení. Nakonec ale největší roli hrají vzájemné sympatie rodiny i dobrovolníka... Takže i když se zdá, že si společně budou rozumět, opak může být pravdou.

Náplní setkávání má být smysluplně strávený čas všech tří generací dohromady – dětí, rodičů a dobrovolníka, který má zastupovat roli nevlastní babičky či dědečka. Není žádoucí, aby setkání dospělo k hlídání dětí a ani není nutné, aby děti dobrovolníka oslovovali „babičko“ nebo „dědečku“. Vlastně by mělo jen dojít k nahrazení chybějícího elementu v rodině, který je jinak přirozený. Na schůzkách by měly nastávat situace, které nahrazují absenci prarodičů v rodině. Tedy, děti by si měly s „novými prarodiči“ užít čas tak, jak je to běžné v rodině, kde se prarodiče vyskytují. Chodit společně na procházky, hrát si, povídat si, získávat nové společné zážitky, vzájemně se od sebe učit, předávat si zkušenosti apod. Takovým přesahem, který si program 3G-tří generace klade za další cíl je, aby setkávání pokračovala i po ukončení účasti v programu.

Koordinátorky programu se snaží mít nově vznikající přátelský vztah pod kontrolou, a to prostřednictvím pravidelného kontaktu s rodinou i dobrovolníkem ať telefonicky nebo emailem. Dobrovolník se navíc každý měsíc účastní supervizí. Ty jsou vedeny spíše formou přátelského posezení se sdílením o tom, jak se jim v „nových rodinách“ daří, jak společně tráví čas a samozřejmě je zde prostor pro řešení nedorozumění při výkonu dobrovolnické činnosti.

Začátek vztahu zaštiťuje právě vždy jedna z výše uvedených organizací, a to smlouvou dle zákona 198/2002 Sb. Zákon o dobrovolnické službě. Dobrovolníkem se stává právě osoba starší 50 let a přijímajícím subjektem je rodina. Dobrovolník se s rodinou tedy stýká bez nároku na odměnu, pravidelně několik hodin 1 x až 2 x za týden. Smlouva se sepisuje na půl roku, ale je možné kdykoli setkávání ukončit. Program 3G-tří generace se domnívá, že pokud nebude docházet k pravidelnému kontaktu, nemůže vzniknout takový vztah, jaký si klade za cíl.

Program 3G-tří generace vznikl z několika důvodů, jednak jako reakce na migraci obyvatelstva, především stěhování mladých lidí od vlastních rodičů. Děti odchází z domova do větších měst, krajů či zemí, ať je důvodem studium, práce, partner nebo jiné důvody. V těchto místech, vzdálených od původní rodiny, pak často zakládají své vlastní rodiny. Tím přicházejí o možnost častého kontaktu se svými rodiči, mnohdy i o blízký vztah, který možná dříve se svými rodiči měli. Zároveň se připravili o pomoc svých rodičů v péči o děti, a své děti o blízký vztah s prarodiči a zároveň o možnost přirozené mezigenerační učení. Dalším důvodem, proč v rodině není nebo nefunguje vztah vnoučata – prarodiče mohou být (dle

programu 3G-tři generace) neshody v rodině vyústěné v přerušení kontaktu nebo smrt prarodičů.

7 Překážky, kterým čelí koordinátorky programu 3G-tři generace

Následující kapitola bude zaměřena na překážky, které mohou bránit úspěšnému naplňování projektů týkajících se mezigeneračních vztahů v pojetí rodina s dětmi a dobrovolník v roli „náhradní babičky či dědečka“ založené na dobrovolnictví. Mezi tyto důvody je možné zařadit nedostatečné financování propagace projektů, a tedy nedostatečné povědomí cílové skupiny o možnosti zapojit se. Další komplikací mohou být osobní a zdravotní důvody seniorů nebo nedostatek volného času způsobené přesycením jinými aktivitami nebo vlastní rodinou.

7.1 Zdroje organizace

Tak jako je pro organizaci důležité naplňování jejího poslání a cílů, stejně tak je pro ni důležité zajistit si finanční zdroje pro své fungování. Aby mohla správně fungovat, potřebuje např. výplaty pro zaměstnance, náklady na provoz kanceláře a další výdaje spojené s vedením provozních záležitostí, ale také na propagaci. *„I když nabízíte službu zdarma, potřebujete marketing!“* (Šedivý, Medlíková, 2014, s.75) V České republice většinu volnočasových aktivit pro seniory pořádají neziskové organizace či jednotlivé krajské úřady. (Bočková, Hastrmanová, Havrdová, 2011) Jejich fungování je závislé především na finanční podpoře ve formě dotací, grantů, nadačních fondů, darech (od individuálních dárců nebo firem), příspěvcích a příjmu z prodeje. Většinou se zdroje dostavují z více subjektů, přičemž je jeden vždy dominantní. Podpora může být i materiální, ve formě darování služby či výrobků zdarma nebo pomocí od dobrovolníků.

7.2 Smlouva o dobrovolnické službě a její výkon

Jak již bylo zmíněno v kapitole 4.1.2 Dobrovolnictví, řídí se dobrovolnická činnost zákonem. Ten mluví o povinnosti sepsat mezi vysílající organizací a dobrovolníkem smlouvu, kde budou vymezena určitá pravidla. Např. místo výkonu, předmět a doba výkonu, dle povahy dobrovolnické služby i pracovní prostředky a ochranné pracovní prostředky.

Vysílající organizace (ta která vybírá, eviduje, připravuje dobrovolníky k výkonu dobrovolnické činnosti a sjednává s nimi smlouvu) sepisuje smlouvu také s přijímacím subjektem, kterým může být fyzická nebo veřejně prospěšná právnická osoba, pro kterou bude dobrovolník vykonávat svou činnost. Obsahem smlouvy jsou také podmínky výkonu dobrovolnické činnosti, předmět a doba výkonu dobrovolnické činnosti. (Vít, 2015, Zákon o dobrovolnické službě, 2002) Spousta lidí seniorského věku se nechce zavazovat, chtějí být

svobodní a po těch všech letech podřizování se pracovním povinnostem, chtějí mít svobodu. Dobrovolnická služba je ale mnohdy zavazuje ještě k nějakému dalšímu plnění než jen samotnému výkonu dobrovolnické služby a zapojeným dobrovolníkům mohou připadat jako zbytečné. Koordinátorům ale slouží k podpoře a rozvoji dobrovolníka, např. supervizní setkání nebo k přehledu o výkonu jeho dobrovolnické činnosti, kterou organizace následně poskytuje různým donátorům nebo Českému statistickému úřadu.

Dobrovolnická služba je vykonávána bez nároku na finanční odměnu. Poskytovány mohou být výdaje za stravu, dopravu a ubytování. Oproti jiným službám typu hlídací babičky, kde je odměna za vykonanou službu brána jako hodinová mzda či jiné, menší finanční ohodnocení (viz. Náhradní babičky Totemu nebo Trojlístek Centra pro rodinu a sociální péči). Jak říká Jiří Tošner a Olga Sozanská „*obyčejní lidé, kteří dělají neobyčejné věci nebo chcete-li neobyčejní lidé, kteří dělají obyčejné věci*“ (Tošner a Sozanská, 2002, s.9). Jedním z negativních postojů k dobrovolnictví, který je možné citovat též ze zkušeností Jiřího Tošnera a Olgy Sozanské: „*Proč tam, prosím tě, chodíš zadarmo pomáhat, když bys mohl třeba doučovat za peníze.*“ (Tošner a Sozanská, 2002, s.50) Tím je myšleno to, že mezigenerační programy na bázi dobrovolnictví se nemusí těšit takové oblibě, jako ty vykonávané za nějakou finanční odměnu.

7.3 Široká nabídka aktivit – přesycení seniorů

Jak z kapitoly 4. Aktivity pro osoby starší 50 let vyplývá, je velké množství aktivit určených právě na cílovou skupinu seniorů. Především ve větších městech, kde se mezigenerační programy, nacházejí velmi frekventovaně. Kolikrát senioři navštěvují i několik různých aktivit najednou. (Petrová Kafková, 2013)

7.4 50 let je ještě brzy

Babičky, které jsou duchem ještě mladé a tuto svou novou roli nelibě přijímají. Dle Gilberta Guye jsou to „*Nehodní prarodiče, kteří se takto projevují s humorem nebo bez něj. Nechtějí se zabývat vnoučaty, míní, že to není jejich role. Raději tráví svůj čas tím, že se zabývají sami sebou.*“ (in Gilbert, 2018, s.56)

7.5 „Babička, která zahluje rodinu“ aneb nastavení hranic

Pokud v nově vznikajícím vztahu nejsou nastavena pravidla, která vyhovují oběma stranám, může docházet k zahlcení ať jedné nebo druhé strany. To může vést k několika situacím. Strana, která přijímá službu, tedy rodina, může mít taková očekávání, jaká dobrovolnice nechce a ani nemůže z nějakých důvodů naplnit. Tím může být např. očekávání další

výpomoci, která není obsažena ve smlouvě, kterou obě strany podepsaly. Rodina tedy může očekávat, že se z „babičky na zážitky“ stane chůva i hospodyňka.

Na druhou stranu, může mít i dobrovolnice jinou motivaci pro vstup do tohoto vztahu, který přirozeně nemá a touží po něm. Může tedy překračovat své kompetence a rodinu začít svou přítomností nebo emocemi zahlcovat. (Poncet-Bonissol, 2015)

8 PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části této bakalářské práce hledám důvody, kvůli nimž se nedaří naplnit kapacitu programu 3G-tří generace. Výzkum se zaměří na překážky, kterým čelí samotná koordinátorka a vyplývají ze zdrojů, které má k dispozici (např. fundraising, možnosti a způsoby propagace, podpora města apod.). Dalším okruhem zkoumání budou zkušenosti koordinátorek týkající se již samotného náboru dobrovolníků a rodin a následným propojováním.

8.1 Výzkumná problém, cíl výzkumného šetření, výzkumné otázky a předpoklady

8.1.1 Výzkumný problém

Program 3G-tří generace je realizován podzimu od roku 2011. Jeho zakladatelka, Mgr. Radka Šímková Koutová, se inspirovala podobným rakouským projektem Oma Dienst. Vzhledem k tomu, že pražský projekt 3G-tří generace vznikl v HESTII – Centru pro dobrovolnictví a záměrem nebylo jen doplnění v rodině elementu třetí generace za účelem hlídání, ale vytvořit dlouhodobý vztah, který by fungoval na základě přátelského vztahu. Rozhodla se tedy pro realizaci na principu dobrovolnictví a doufala v pokračování tohoto nově vytvořeného vztahu i po ukončení účasti zaštitěné smlouvou. Pokud bych to mohla říci velice zjednodušeně, vizí bylo a stále je, seznámit rodinu s chybějícím elementem (babičkou nebo rodinou s dítětem/děťmi) a pomoci jim vytvořit přátelský vztah. Přidanou hodnotou ale je, že zapojené strany jsou prověřené a koordinátorka se snaží obě strany dobře poznat na základě pohovorů, školení dobrovolníka a motivačních dopisů obou stran. Nakonec se snaží propojit ty, kteří mají alespoň zdánlivě něco společného (stejně záliby, motivaci, životní styl, postoj k světu apod.). Tato opatření jsou rozdílná oproti seznamkám, kde se seznamují lidé neprověřeni, většinou jen na základě pár slov, která o sobě řeknou nebo si jen náhodně vymění kontakty. Tito lidé se mnohdy zklamou a pokud jejich zájem poznat ať rodinu s dítětem/děťmi nebo někoho staršího stále trvá, přijdou se přihlásit právě do programu 3G-tří generace.

Od vzniku programu v roce 2011 do konce roku 2018 bylo vytvořeno celkem 74 mezigeneračních spojení (za rok 2019 ještě celkový součet není znám) Není to počet jen z prvního pražského střediska, ale jsou zde započtena i střediska, která se postupně přidávala nebo odcházela. Program si klade za cíl více propojených rodin, a i já si myslím, že má větší potenciál. (Výroční zprávy HESTIA – Centra pro dobrovolnictví 2018) Ráda bych proto

našla překážky, na které naráží koordinátorky při naplňování programu, ať ze stran dobrovolníků a dobrovolnic, tak ze stran rodin si dětmi.

8.1.2 Cíl výzkumného šetření

I když idea programu je pro všechny tři zúčastněné generace a společnost jako takovou přínosná (jak bylo zmíněno v teoretické části), koordinátorky programu těžko nachází vhodné dobrovolníky, kteří by tak naplnili možnou kapacitu programu a umožnili mu větší rozvoj. Právě této problematice se bude věnovat praktická část. Cílem bude zjistit, na základě praktických zkušeností koordinátorek, úspěšnost programu a faktory, které vedou k nízké účasti dobrovolníků, ať už se důvody objevují u organizace nebo cílové skupiny osob nad 50 let či rodin.

8.1.3 Hlavní výzkumná otázka

Hlavní výzkumnou otázkou je „**Na jaké překážky naráží program 3G-tří generace při náboru nových dobrovolníků a klientů, že kapacity nejsou naplněny?**“

8.1.4 Výzkumné předpoklady – hypotézy

Z mé vlastní zkušenosti, jakožto bývalé koordinátorky pražského střediska, jsem měla několik hypotéz, které bych prostřednictvím výzkumu ráda vyvrátila, potvrdila nebo přidala další možnosti překážek.

H1 – Organizace nemá dostatek financí na propagaci projektu.

H2 – Cílová skupina dobrovolníků je pro tuto službu těžce oslovitelná – nekoncentruje se na jednom místě a jejím jediným znakem je, že nemá chybějící článek v rodině.

H3 – Oslovovaná cílová skupina je přesycená vlastními aktivitami, případně vlastními vnoučaty. Což je jedním z důvodů, proč se do programu nezapojí.

H4 – Cílová skupina osob nad 50 let nemá potřebu stavět se do role prarodičů ani ji vyhledávat.

H5 – Je větší množství rodin i dobrovolníků hlásících se do programu s jiným očekáváním, než jaké jsou jeho možnosti.

H6 – O zapojení do programu mají větší zájem rodiny než potencionální dobrovolníci – osoby starší 50 let

8.2 Metoda výzkumného šetření a sběr dat

Pro výzkum není vhodné využít metodu kvantitativního výzkumu prostřednictvím anonymních dotazníků. Ta zjišťuje především číselnou míru určitého jevu, kvality nebo vlastností ve společnosti. Oproti tomu kvalitativní výzkum je dle Zicha „založen na

„ponoření se do každodennosti“, na zúčastněném pozorování sociálního života, verbálním vyjádření a následné interpretaci, vysvětlení stavu, souvislostí jevů a motivu činů lidí a jejich porozumění“ (Zich a Roubal, 2014, s.99). Cílem výzkumu není zjistit míru zkušeností koordinátorek, ale zjistit praktické zkušenosti na základě jejich činnosti. Proto není možné anonymní metodu dotazníků použít.

Zvolila jsem kvalitativní výzkum prostřednictvím volných polostrukturovaných rozhovorů. Předem připravené otevřené otázkami umožňovaly lepší usměrňování obsahu rozebíraného tématu. Vzhledem k tomu, že se téma týká dlouhodobé práce koordinátorek, není potřeba při rozhovoru sledovat jejich emoce ani řeč jejich těla. Otázky nebudou nijak osobní ani se dotazovaných konkrétně dotýkat, takže není potřeba bezpečného prostředí ani být společně na jednom místě. Navíc kvůli rozmístění, vzdálenosti jednotlivých středisek (nachází se po celé České republice) a snadnější přizpůsobení se času dotazovaných, je možné i vhodné použít formu telefonických rozhovorů.

Předem jsem dotazované seznámila s cílem výzkumu, i že rozhovory budou nahrávány a odpovědi budou v průběhu rozhovoru zapisovány. Všechny zúčastněné s nahráváním souhlasily. Nicméně v bakalářské práci jejich jména nebudou zmiňována a budu se je snažit co nejvíce anonymizovat.

I když rozhovory nebyly pro jednotlivé koordinátorky tolik časově náročné, některé nakonec preferovaly spíše písemnou formu odpovědí. V případě dalších otázek jsem je zpětně oslovila s doplňujícími dotazy. Nakonec jsem uskutečnila 4 telefonické rozhovory a dostala 3 písemné odpovědi.

8.3 Výběr respondentů

Respondenti vyplývají z cíle zkoumání. Ten vychází ze zkušeností právě koordinátorek programu, které se snaží do programu zapojit co nejvíce dobrovolníků i rodin. A právě jednotlivé koordinátorky čelí překážkám, které jim brání v úspěšném naplnění. Momentálně je funkčních 8 středisek v České republice a v každém z nich je jedna koordinátorka programu. Všechny koordinátorky s rozhovorem a sdílením vlastních zkušeností souhlasily.

Jednotlivé koordinátorky se nevěnují programu v rámci celého úvazku, ale jen částečně. Většinou mají na starosti několik dalších projektů, což může být někdy výhodou. Na druhou stranu se programu nemohou věnovat na plno. Největší úvazek má koordinátorka a zároveň manažerka pražského střediska, která má úvazek 0,6.

Na výzkumu se podílelo jen 7 koordinátorek z 8, protože Komunitní středisko KONTAKT v Liberci se zapojilo až během podzimu 2019. Zatím proběhlo zaškolení koordinátorky a

předání potřebných informací k jeho realizaci. Proto bude v Liberci dostupný až od ledna 2020 jako nová služba nového roku. Z rozhovoru s touto koordinátorkou bych tedy nemohla vycházet z žádných praktických zkušeností.

8.4 Výzkumné otázky

Otázky byly rozděleny do 4 tematických okruhů. Zjišťovány byly obecné informace o tom, jak dlouho je program v daném středisku realizován, kolik je momentálně zaštitěno aktivních spojení, kolik bylo v uplynulém roce přihlášených zájemců a odkud se o programu dozvěděli. Dalším okruhem byly zdroje, se kterými koordinátorka může pracovat, především zaměřeny na propagaci a byl ponechán i prostor pro fantazii v případě větších finančních zdrojů. Poslední dva okruhy byly zaměřeny na potencionální dobrovolníky (osoby starší 50 let) a na klienty (rodiny s dítětem/děťmi). Zjišťovaly především motivaci, se kterou zájemci přicházejí a pak důvody, kvůli kterým se do programu nezapojí.

8.5 Analýza dat

Během shromažďování dat jsem sbírala jen informace důležité pro výzkum. Pracovala jsem tedy metodou shrnujícího a selektivního protokolu dle Hendla (Hendl, 2005). Při rozhovorech mi byly sděleny i informace, které výzkum nezahrnoval, jako např. jednotlivé případy práce s klienty a jejich příběhy v programu 3G-tří generace. Ty ale pro výzkum nebyly podstatné, a proto jsem tyto informace nezaznamenávala. Dále jsem odpovědi roztříдила tematicky a dle četnosti výpovědí.

8.6 Interpretace získaných dat

Obecné informace

Koordinátorky mluvili z vlastní působnosti v programu. Ten vedou rozdílnou dobu, některé od počátku, kdy organizace převzala know-how. Některé již sedm let (tedy po celou dobu realizace v jejich organizace), některé rok, protože agendu převzaly po jiné koordinátorce. Po Liberci, který je nejnovější a do výzkumu zapojen nebyl, je program realizován nejkratší dobu v Kadani a v Karlových Varech od roku 2016. Dá se říci, že jejich výpovědi mají hodnotu dostatečnou pro výzkum.

Ve třech střediscích v době výzkumu nebylo žádné zaštitěné mezigenerační spojení programem 3G-tří generace. A to i když přihlášených za poslední rok několik bylo. I v dalších střediscích převažuje počet přihlášených než následně propojených. V každém středisku převažuje počet přihlášených rodin než zájemců ze stran potencionálních

dobrovolníků. Ve všech střediscích bylo celkem přihláшено 29 rodin a 27 osob starších 50 let. Méně bylo vyškolených dobrovolníků.

Většina přihlášených osob starších 50 let během úvodního pohovoru uvádělo, že se o možnosti zapojení dovědělo z vlastní iniciativy. Záměrně hledaly mezigenerační kontakt na internetu nebo chtěli dělat něco, čím by pomohly nějaké mladé rodině. Jiní přišli na doporučení od známé/ho, přes sociální sítě (Facebook), hledali obecně zapojení v dobrovolnictví či na doporučení z jiného programu dané organizace. Jen pár jich přišlo na základě osobní prezentace programu během festivalu či jiné veřejné události.

Rodiny se přicházejí především na doporučení kamarádek nebo z jiného projektu dané organizace. V menších městech bylo možné si všimnout dobré spolupráce s Orgánem sociálně-právní ochrany dětí, které program doporučují především matkám samoživitelkám. Rodiny si snadněji všimnou letáčků položených na viditelném místě mateřského nebo rodinného centra a článku v místních novinách. Ze zkušeností z pražského střediska se dá říci, že je mnohem snadnější oslovit mladé rodiny s dítětem/děťmi než osoby starší 50 let. Není ani výjimkou, že se do pražského střediska ozve zájemce o službu, který pochází z jiného města. Díky propojenosti koordinátorek si předávají kontakt a zájemce se tak dostane „do správných rukou“. Stává se i taková situace, kdy se ozve zájemce a nemůže být zapojen, protože v dostupné vzdálenosti jeho bydliště není program realizován.

Pouze pražská koordinátorka a manažerka programu má na program vymezený pevný měsíční úvazek (0,6), jiné jej vykonávají v rámci roční dotace 300 hod souběžně s několika dalšími projekty, které vedou v rámci své organizace. Několik z nich uvedlo, že takto není možné program vést tak, aby se mohl adekvátně rozvíjet a růst. Tento názor sdílela i pražská koordinátorka, která má na program největší časovou dotaci.

Zdroje koordinátorky a organizace – reakce na program

Důležité pro jakýkoli produkt nebo službu je důležité, aby o ní lidé věděli. Dostat danou věc do povědomí lidí, aby ji v případě potřeby mohli snadněji vyhledat. Ptala jsem se proto na možnost prezentace programu v městě daného střediska a jeho okolí. Cílem bylo zjistit, zda koordinátorka byla program prezentovat osobně a pokud ano, jaké reakce posluchačů či kolemjdoucích (v případě propagace na různých festivalech) se k ní dostaly. Je tak možné zjistit, důvody, které vedou k nízkému počtu zájemců.

Celkově byl program prezentován samotnými koordinátorkami 34krát. Nejčastěji je osobní prezentací představen na veřejných akcích jako jsou besedy, festivaly a workshopy. Několikrát byl prezentován zaměstnancům úřadu (původně pro nezaměstnané, ale nikdo se

nedostavil) a na setkání vedoucích z mateřských škol. Města samotná, dle zkušeností koordinátorek, propagaci služeb podporují v rámci dní sociálních služeb formou stánků a osobní prezentace v nich. Koordinátorky jsou zvány na komunitní plánování, aktivní je zejména Karlovarský kraj a dvě městské části v Praze (jiná jsou určena jen pro vybrané služby nebo její městská část nerealizuje – zjištěno dle pátrání koordinátorky). Tímto způsobem se o programu dozvídají organizace zaměřené na věkově stejnou cílovou skupinu (dětí a seniorů) a zúčastnění zaměstnanci úřadu. Jedna z koordinátorek uvedla, že příležitostí má dostatek, ale nemá kapacitu věnovat tomu čas.

Nejčtenější reakcí na program jsou reakce typu „To je hezký, co děláte.“, „To se mi líbí!“ nebo „To je prospěšný.“. Jedna z koordinátorek citovala výrok bývalé dobrovolnice „Skvělý nápad, který by si zasloužil daleko větší popularitu obzvlášť v Praze, kam se stěhuje hodně mladých rodin, jejichž rodiče zůstávají na venkově, na Slovensku.“ S pozitivními reakcemi se setkala 6 koordinátorek. Zájemci ohledně účasti často vyslovují různé obavy, např. zda zvládnou malé dítě, z přijetí neznámými lidmi, nového závazku a kolik času na program potřebují. Na dotaz, zda by se chtěli zapojit reagují bez přemýšlení, že nemají čas anebo že mají svých vnoučat dost – tuto odpověď velmi často slyší koordinátorka v Praze. Reakce jsou i dokonale protichůdné, především ty týkající se věku. Jedna ze zájemkyň nesplňovala dolní hranici pro účast v programu a jiná pronesla „(smích) V 50 už mám být babičkou? Tak to je dobrej fór, to si musím vyfotit a ukázat to kamarádkám!“.

Osoby nad 50 let jsou prý váhavější a hlavně opatrnější. Často se ptají a mají zájem si o program povídat, k zapojení ale nakonec nedochází. Jedním z názorů koordinátorek je, že tento druh propagace nesloží vyloženě k samotnému náboru, ale spíše k tomu, dostat se do povědomí lidí a možnosti si s nimi o programu popovídat, aniž by si museli domlouvat individuální schůzku.

Zdroje koordinátorky a organizace – efektivní oslovení zájemců

Koordinátorky k oslovování klientů, tedy rodin s dítětem/děťmi bez mezigeneračního kontu a toužících po něm, považují za nejefektivnější spolupráci s organizacemi zaměřenými právě na rodiny s dětmi, a to až v 5 střediscích. Kontaktují různé sociální služby, organizace pracující s pěstouny, mateřská a rodinná centra a poradny. Ve 3 městech pravidelně oslovují zaměstnance Orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Spolupráci navazují také s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče a mateřskými školami. Úspěšnost náboru vidí také jedna z koordinátorek přes menší veřejné akce typu rodinné dílničky a workshopy. Nejúčinnější nástroj vidí v umístění informací o možnosti zapojit se, a to na webových stránkách dané organizace a sociálních sítích (Facebook).

Pro oslovení cílové skupiny osob nad 50 let hledající mezigenerační kontakt využívají 4 koordinátorky především kluby seniorů. Dále koordinátorky používají různé zdroje, které jsou dostupné v jejich okolí. Zmiňovaly domov pro seniory, zájmové aktivity, muzea, knihovnu, Sokol, klub UNESCO a klub turistů. Letáčky a plakáty jsou umísťovány na různá veřejná místa jako aquacentra, čekárny u lékařů i na výše zmiňovaná místa. Nejdůležitější je ale prý opravdový zájem potencionálního dobrovolníka, protože ten je dobře motivován a program se vyhledá sám. 3 koordinátorky se shodují, že zmiňované způsoby nejsou efektivní, a to ani v případě, že propagaci věnují hodně času. Pražská koordinátorka si uvědomuje, že to není snadno uchopitelná cílová skupina dobrovolníků a v Praze i velkou konkurenci způsobu, jak naplnit čas této věkové kategorie. Tyto osoby spojují dvě věci: absence mezigeneračního kontaktu a věk nad 50 let, což je široká škála. Jejich zájmy jsou různorodé a neshromažďují se na jednom místě. Ani kanály pro oslovení nejsou jednotné, každý se vyskytuje jinde. Někdo je spíše na internetu a sociálních sítích, jiní se na internetu nevyskytují (neumějí zacházet s moderními technologiemi), proto jsou důležité letáčky na veřejných místech a články v časopisech nebo novinách.

Dvě koordinátorky na to jdou z opačného konce. Při představování jiných programů určených pro děti, mluví i o programu 3G-tří generace. Některé programy totiž chodí prezentovat i na střední školy a studentům tak nabízejí možnost, jak „zabavit“ své prarodiče, kteří už třeba mluví o pravnoučatech nebo si naříkají, jak jsou jejich vnoučata už velká.

Vyzkoušet štěstí přes seznamku je časté u rodin i u osob starších 50 let. Někdy přijdou po absolvování pokusu seznámit se přes seznamku, kdy často potkají lidi různé a převládnu obavy a strach z neznámých a neproověřených lidí. Jindy nemají trpělivost čekat na vhodný protějšek v programu 3G-tří generace, a tak zkusí seznamku a vyjde to. Málokdy se o jejich radosti koordinátorka dozví a pokračuje v hledání daného protějšku. Když ho najde, kontaktuje toho, pro koho jej hledala a ten už nemá zájem... Což je prý frustrující.

4 dotazované vnímají propagaci jako dostatečnou, jedna z nich dostatečnou vzhledem k zájmu rodin i dobrovolníků. 3 ji vnímají jako nedostatečnou, z nichž jedna jako úměrnou vzhledem k financím. Jedna koordinátorka si myslí, že by bylo potřeba program mediálně zviditelnit, aby se o něm lidé dozvěděli, začali se o něm bavit a přemýšlet. V souhrnu se převážně shodují, že není tak efektivní, jak by si představovaly.

I když většina respondentek říká, že propagaci vnímají jako dostatečnou, na dotaz, co by potřebovaly pro efektivnější propagaci žádná neodpověděla „nic“. Tři se shodly na tom, že by potřebovaly větší úvazek (což souvisí i s větším objemem financí), aby se mohly věnovat více programu samotnému. Jedna říká, že by ráda více financí jen na propagaci, protože

balíček peněz, který má k dispozici stačí jen na nové letáčky. Ráda by vytvořila třeba krátký spot v televizi nebo v rádiu, který by se několikrát zopakoval. Jedna koordinátorka by si přála více dobrovolnic, které by byly ochotné sdílet svou dobrou praxi v programu. Jiná by uvítala větší spolupráci ze strany města, např. kdyby město uspořádalo nějaké síťovací setkání, kde by mohla navázat spolupráci s jinými organizacemi. Jiná koordinátorka by ráda navázala spolupráci s několika organizacemi, ale ty tomu nejsou přístupné. Dokonce projevily obavy z toho, že by jejich klienti z důvodu účasti v jiném projektu, přestali jejich aktivitu navštěvovat. Jedna koordinátorka by dokonce ráda snížila věkovou hranici pro vstup do programu.

Zdroje koordinátorky a organizace – možnosti využití většího finančního balíčku

V této otázce mohly koordinátorky využít své fantazie. Otázka byla formulovaná takto: Kdybyste měla větší finanční zdroje, na co byste je využila? A kolik byste asi potřebovala?

3 koordinátorky se shodly na tom, že by rády navýšily svůj úvazek a měly tak více času na program jako takový. Jedna koordinátorka přemýšlela o následujícím. Jestliže se bude více věnovat propagaci a stane se efektivnější, bude se hlásit více zájemců, což bude znamenat více úvodních schůzek, více času na zpracování a více času na papírování, takže na agendu nebude brzy sama stačit nebo alespoň ne v takovém úvazku, jaký má doposud.

Jiná se potýká s problematikou dobrovolnictví jako takovou. Myslí si, že je potřeba více mluvit o dobrovolnictví. I když je trendem poslední doby, stále to není běžnou záležitostí. Osoby starší 50 let mají stále obavy ze zapojení se i do jiných dobrovolnických projektů. Jiná koordinátorka by si přála dobrovolníky a dobrovolnice nějak odměnit. Proto by se jí líbily např. nějaké poukazy na masáž, do muzea apod. Příjemná by byla i společná večeře jako poděkování. Zároveň by si přála větší prostory pro úvodní schůzky nebo společné setkávání. Skvělé by bylo i vybavení této místnosti, jako např. promítací plátno a projektor, pohovka apod. Další by rády lepší propagační materiály jako jsou letáčky, natočení dokumentu dobré praxe nebo televizního či rádiového spotu a jeho vysílání. Na větších prostorech se shodují hned 2 dotazované.

Co se týká výše finančního balíčku, ty byly různé. Od 3 000 Kč sahala výše až k 200 000 Kč. Jedna koordinátorkou byla otázkou překvapena, takže nedokázala odpovědět.

Zdroje koordinátorky a organizace – čekání zájemců na vhodný protějšek

Občas je náročné propojit dobrovolníka s rodinou s dítětem/děťmi. Příčinou jsou různé důvody. Z výpovědi koordinátorek je to absence vhodného protějšku, zdravotní důvody zapojených a vzdálenost bydliště. Často se stává, že onemocní v rodině jedno dítě a pak i ty

ostatní včetně rodičů. Je vhodné, aby na úvodní schůzku s koordinátorkou přišli všichni členové rodiny, takže se čeká, až mohou všichni. S dobrovolníky je to jiné, jejich zdravotní důvody bývají dlouhodobějšího rázu, např. operace zapříčiněné věkem jako je operace kyčlí či očí, kdy je dlouhá doba rekonvalescence. Při propojování je dbáno i na požadavky obou stran. A právě vzdálenost bydliště je jedním z těchto přání (rádi by, aby vzdálenost mezi nimi byla max. do 30 min). V Praze je obvyklé, že se přihlásí rodina i osoba starší 50 let z opačné strany Prahy a spojení je komplikované přestupy i dlouhým spojením. V menších městech, jako např. Jičín, se hlásí lidé i z okolních měst a obcí, přičemž vzdálenost mezi nimi není třeba tak velká, ale spoje jezdí ve velkých intervalech. Dalšími důvody jsou prázdniny a svátky, individuální důvody a provozní věci.

Dobrovolník na propojení zpravidla čeká kratší dobu než rodina s dítětem/děťmi. Délka čekání je od dvou měsíců až do půl roku. Výjimečně se stane, že má koordinátorka v databázi několik rodin a dobrovolnice je pro některou z nich vhodná, takže čeká jen na domluvení prvního setkání. Rodiny na svou „náhradní babičku“ čekají v průměru až 7 měsíců. Rodiny, které jsou něčím specifické (např. dítě s postižením a specifickým přístupem) čekají na svou dobrovolnici dlouho a stane se, že se nenajde žádná dobrovolnice, která by si troufla. Dítě ani nemusí být postižené, stačí, že je omezeno dietou. Bariérou při propojování je i životní styl, názory na svět, víra, kouření nebo rozdílný smysl pro humor.

Dobrovolníci – charakter služby

Otázka zjišťovala, zda si koordinátorky uvědomují specifický a rozdílný charakter služby, oproti jiným, které jsou věkové skupině nad 50 let nabízeny. Myšleny jsou jak akademie třetího věku, cvičení, mozkové joggingy, ale i hlídací babičky, babičky za drobnou odměnu a seznamky tří generací.

Všechny koordinátorky vnímají službu jako odlišnou. Už jen tím, že má dobrovolnice podporu od koordinátorky nebo na společných supervizních setkáních s dalšími dobrovolnicemi. Další výhodou je, že dobrovolnici i rodině je představena druhá strana nejprve prostřednictvím motivačního dopisu dané strany nebo jej koordinátorka představí ústně a až následně dochází k prvnímu setkání. Navíc se nemusí hned zavazovat, ale mají až dvě setkání tzv. na zkoušku, než se rozhodnou podepsat kontrakt.

Zapojení v programu 3G-tří generace je rozdílné i ve vyvinutí aktivity. Zatímco u aktivit jako jsou univerzity třetího věku, cvičení apod. je náplň času dán. Program je již připravený a účastníci jen přijímají. Zatímco v programu 3G-tří generace náplň volného času není předem jasně dána. Rodina s dobrovolníkem se domluví na společných aktivitách, ale rozvrh

není dán. Každá schůzka může probíhat na jiném místě a mohou dělat jiné věci. Nejčastěji se ve vymýšlení činnosti střídají, ale někdy takto dobrovolnice uleví mamince a kreativita je spíše na ní. Čímž se dle jedné z dotazovaných dobrovolnice začala zajímat o věci, které ji dříve ani nenapadly. Více se zajímala o dění ve svém městě, začala se učit zacházet s mobilním telefonem a díky rodině se dostala na místa, kam se dříve buď nemohla kvůli spojům dostat anebo se neodvážila. Z pohledu koordinátorky dobrovolnice omládl. Respondentky vnímají, že společné setkávání dobrovolníků s klienty je zejména o vzájemném sdílení, předávání zkušeností a touze trávit společně čas. Není to o zneužívání služby, aby rodiny dostali hlídání zdarma.

Manažerky programu jsem se ptala na názor, zda neuvažovala o nějakém poplatku ze stran rodin nebo finanční odměně pro osoby starší 50 let za účelem navýšení poptávky po službě. Uvědomuje si, že poptávka by se zřejmě navýšila, ale zároveň by se možná změnila energie, se kterou by obě strany do programu vstupovali. Zmizel by rodinný princip na bázi dobrovolnosti.

Dobrovolníci – motivace

Jedním z otázek, které koordinátorky přichozím zájemcům o dobrovolnictví v programu 3G pokládají, je zaměření na motivaci zapojení. Odpověď zpravidla není jen jedna. Nejčastěji se vyskytuje touha někomu smysluplně věnovat svůj čas a pomoci mu. Ať už je to jen pocit potřeby nebo vědomí, že jednou sami budou potřebovat pomoc, a tak si to chtějí u společnosti „předplatit“.

Dalšími odpověďmi je touha někam patřit, mít někoho s kým si mohou povídat, dělat společně co je baví, poznat nové lidi a být jim nablízku. Stát se součástí rodiny. Sami ještě vlastní vnoučata nemají nebo už vyrostla a jim schází kontakt s menšími dětmi. Důvodem je i zaneprázdnění vlastní rodiny anebo velká vzdálenost mezi nimi. Nebo vzájemné neshody s vlastní rodinou. Chtějí eliminovat pocit osamění a schází jim lidský kontakt. Nejkrásnější jsou ty, které přicházejí s tím, že mají za vzor svůj krásný vztah s prarodiči a chtějí ho dopřát někomu, kdo jej nemá. Přicházejí i zájemkyně o to stát se babičkou, kterou samy neměly.

Raritou byla zájemkyně, která přišla s tím, že by si chtěla natrénovat jaké je to být dobrou tchýní. Druhou raritou je dobrovolnice, která má spoustu vlastních aktivit, vnoučat, nové přátele a dle její výpovědi ohledně časových možností vypadá, že nemá kdy se scházet s novou rodinou i tak má touhu pomoci ještě nějaké další osamělé mamince.

Dobrovolníci – důvody zrušení nebo odložení působení v programu

Důvodem pro odmítnutí aktivního zapojení osoby starší 50 let bývají především životní změny v podobě zhoršení zdravotního stavu, stěhování se i změna časových možností. Díky programu 3G-tři generace se objevují i nové životní lásky. Jedna dobrovolnice se přihlásila z důvodu neshod s dcerou, která svou matku už nechtěla vidět a tento stav již trval delší dobu. Dcera byla zatvrzelá a nebyla naděje na změnu. Proto si zájemkyně chtěla najít novou rodinu, která by ji přijala. Na základě rozhovorů s koordinátorkou ohledně vhodnosti programu a změně pohledu na život zájemkyně změnila svůj život od základů. Našla si nového partnera a odstěhovala na opačný konec České republiky.

Příčinou pro nezapojení může být i vlastní rodina a vesměs jsou to pozitivní důvody. Jedná se především o narození vlastního vnoučete. Jindy si rodina uvědomí, že svého člena zanedbávají. Jeho zmínkou o zapojení si tuto situaci uvědomí a začnou mu věnovat více času, takže zájemce náhradní rodinu nepotřebuje. Jiným důvodem je potřeba svého člena rodiny chránit a nechtějí jej do neznámého vztahu pustit. Rodiny se jeho možná účast v programu i dotkla.

Někdy u zájemců převládnu obavy a nejistota, jak by malé dítě zvládli nebo se nechtějí vázat. Ke koordinátorkám programu chodí i zájemci, kteří si chtějí utvořit přehled možností, co vše mohou dělat. Nakonec se rozhodnou pro jiný projekt. Přicházejí i ty, které si o programu moc nezjistí a očekávají něco jiného. Mnohdy ani nechtějí propojení s mladší generací, ale úplně jinou aktivitu.

Zájemkyně také uvádí, že program je hodně o emocích a citové investici. Proto i když se jim program líbí a uvažovali o svém zapojení, nakonec zvolí jinou aktivitu, kde budou v kontaktu s dětmi. Často se zapojí v aktivitách typu čtení seniorů v mateřských školách. Líbí se jim, že jejich zapojení do kolektivu je dáno a každý týden probíhá stejně. Nemusí navazovat žádný blízký vztah.

Ve střediscích, které se nacházejí v městech s menším počtem obyvatel, se mnohdy rodina s dítětem/děťmi propojí s osobou starší 50 let už jen že se na nějaké akci dozví, že ten daný člověk hledá mezigenerační kontakt. Je to sice zásluha právě programu 3G-tři generace, ale nakonec vznikající mezigenerační vztah není zaštitěn vedením koordinátorky ani smlouvou.

Pro koordinátorky je někdy frustrující, když dlouho komunikují s nějakým zájemcem nebo spíše zájemkyní a ta se nakonec nezapojí. Nicméně je prý radostné, když se o ně na základě možného zapojení v programu 3G-tři generace začne zajímat vlastní rodina.

Rodiny s dítětem/děťmi – typ přihlášených rodin

Hlásí se rodiny bez patologických jevů (tzn. závislosti, násilníci, sociálně slabí apod.). Jsou to běžné rodiny bez finanční nouze, které nemají vlastní prarodiče (stěhují se do neznámého města plného neznámých lidí nebo jejich starší člen rodiny již nežije). Často jsou to i samotné matky samoživitelky, které se přestěhovali do nového města za novým partnerem a tento vztah již skočil. V novém městě nemá vlastní rodiče ani nikoho jiného.

Rodiče pro své děti chtějí to nejlepší. Sami vzpomínají na vlastní babičku a dědečka a svým dětem chtějí dopřát hezké vzpomínky. Touží po starším členovi rodiny, se kterým by sdíleli různé momenty nejen jejich děti, ale i rodiče samotní, především matky. Program 3G-tři generace oslovují z důvodů jistoty a bezpečí. Vědí, že tento program pracuje s prověřenými „babičkami a dědečky“ v podobě dobrovolníků. Ti prochází i pohovorem s psychologem/psycholožkou, která určuje vhodnost zájemce pro výkon této dobrovolnické činnosti a dokládají výpis z trestního rejstříku. Což v nich vzbuzuje důvěru již od počátku vytváření mezigeneračního vztahu.

Rodiny s dítětem/děťmi – motivace

Motivací pro zapojení své rodiny do programu 3G-tři generace a hledání mezigeneračního vztahu je ovlivněno absencí vlastních prarodičů. Rodiny opravdu touží po zaplnění prázdného místa staršího člena rodiny. Chtějí ho přijmout za vlastního a sdílet s ním svůj život. Vzájemně se obohacovat, vytvářet si nové vzpomínky a zážitky zpestřené zkušenostmi starší generace. Matky rodin si přejí najít někoho, kdy by se s nimi bavil o věcech, o kterých se matka s dcerou baví, ale oni nemohou (bydlí daleko nebo ji nemají). Hledají v dobrovolnicích podporu, životní nadhled a někoho kdo by je učil být dobrými matkami.

Přicházejí i rodiny, které mají s vlastními prarodiči dobrý vztah, jen jsou ještě zaměstnaní, mají svých aktivit dost anebo už žije jen děda, který to s dětmi moc neumí...

Co program 3G-tři generace zatím neumí splnit je absence mužských dobrovolníků jako „náhradních dědečků“. Do programu se z doposud přihlásilo jen několik mužských zájemců a jen málo z nich se stalo dobrovolníky. Z vlastních zkušeností vím, že to do minulého roku byli celkem 2 muži.

Některé rodiny, které se o možnosti „náhradní babičky zdarma“ dozvědí od kamarádky či známé, si jsou vědomi že nejde o hlídání. Především v Praze se pokusí koordinátorku zmást a tvrdí, že opravdu hledají mezigenerační kontakt. Dost často se ale jejich pravá motivace projeví a do programu zapojení nejsou.

Rodiny s dítětem/děťmi – důvody zrušení nebo odložení účasti v programu

Ve třech střediscích programu nemají se situací nezapojení rodiny zkušenost.

V ostatních střediscích bývá nejčastějším důvod rodiny, která původně měla zájem o „náhradní babičku“ dlouhá čekací doba a s tím související ztráta motivace. Stává se (především v pražském středisku), že rodina přestane dokonce zcela komunikovat. S dlouhou čekací dobou souvisí i věk dětí, které postupně rostou a o někoho staršího přestávají mít zájem... Často začnou chodit do mateřské nebo základní školy a navštěvovat různé volnočasové aktivity a kroužky. Matky se vrací do zaměstnání a na setkávání s „náhradní babičkou“ přestává být čas.

Další rodiny se rozhodnou zůstat ve své bezpečné zóně a nepustit do svého života někoho nového. Mají především obavy, že si nebudou rozumět, nebudou si sympatičtí a nebudou spolu dobře vycházet. Sebe ani své děti nechtějí vystavovat riziku zklamání.

Některé rodiny by se moc rády zapojily, ale není možné jim najít vhodnou dobrovolnici. Takže z jsou svým způsobem své zapojení nuceni odložit.

Postřeh jedné koordinátorky

Na závěr rozhovoru jsem se každé koordinátorky ptala, zda by ráda ještě něco doplnila nebo si na něco ještě vzpomněla. Jedna mi sdělila svůj postřeh z dlouhodobé praxe. Řekla mi, že je důležitá vzájemná upřímnost a komunikace obou stran již od začátku. Není to jako s partnerským vztahem, kdy se dva pomalu poznávají a zjišťují jaká mají očekávání, jak si představují vzájemné soužití apod. Pokud se rozejdou a jsou bezdětní, ublíží jen sami sobě. Tady je to jiné. Obe strany vstupují do mezigeneračního vztahu s jistým očekáváním, a to je dobré si ujasnit hned na začátku. Nastavit si pravidla a hranice. Především o tom, co očekávají, jak často se budou setkávat, zda se chtějí navštěvovat ve vlastních domovech a zda má dítě nějaká např. jídelní omezení a jak v rodině vypadá výchova. Tak se předejde případnému nedorozumění a zklamání, které by ovlivnilo nejen dospělé, ale také děti.

8.7 Zodpovězení hlavní výzkumné otázky a ověření hypotéz

Hlavní výzkumnou otázkou bylo zjistit „**Na jaké překážky naráží program 3G-tří generace při náboru nových dobrovolníků a klientů, že kapacity nejsou zcela naplněny?**“

Na otázku bylo zodpovězeno. Tyto překážky mají několik faktorů. Jsou charakterizovány už jen vlastní cílovou skupinou. Je těžké najít opravdu efektivní způsob nebo místo jak a kde ji oslovovat. Cílová skupina osob nad 50 let s potřebou mezigeneračního vztahu je rozdrobena na různých místech dle svých zájmů, věku, místa bydliště apod.

Idea programu je všeobecně kladně přijímána a lidem se líbí. Pokud se najde zájemce, který by se rád zapojil, pak se mohou objevit nečekané události v podobě zdravotních komplikací a změn v osobní sféře, jako je např. narození vlastního vnoučete, nesouhlas vlastní rodiny, změna časového harmonogramu a obavy z přijetí nových lidí a neznáma. Uvědomují si i velký citový vklad.

Komplikací se stává i velká vzdálenost mezi dobrovolníkem a rodinou s dítětem/děťmi nebo dlouhá čekací lhůta, kvůli níž může docházet na obou stranách zájemců k různým změnám a ztráty motivace pro zapojení.

V neposlední řadě úvazek koordinátorek, který neumožňuje soustavnou práci v programu. Na oslovení cílové skupiny, nábor, přijetí nových dobrovolníků zahrnující úvodní schůzky, školení, administraci a další úkony s tím spojené, vyhledávání a psaní žádostí o dotace a granty není dostatek prostoru. Ještě ke všemu, když tuto agendu musí vykonávat každá koordinátorka zvlášť dle místa svého působení.

Z mé vlastní zkušenosti, jakožto bývalé koordinátorky pražského střediska, jsem měla několik hypotéz, které bych prostřednictvím výzkumu ráda vyvrátila, potvrdila nebo přidala další možnosti překážek.

8.7.1 Vyvrácení nebo potvrzení hypotéz

Součástí výzkumu bylo i několik hypotéz, které bych nyní ráda potvrdila či vyvrátila.

H1 – Organizace nemá dostatek financí na propagaci projektu.

Na tuto hypotézu jsem získala odpověď z několik otázek. Více jak polovina dotazovaných sdílí názor, že propagaci vnímají jako dostatečnou. Ostatní ji vnímají jako nedostatečnou, i když jedna z nich dostatečnou vzhledem k financím. V souhrnu některé shodly na tom, že i když je dostatečná, není příliš efektivní.

V otázce, kde se každá koordinátorka mohla zamyslet nad tím, co by udělala s vyššími financemi odpověděly, že by si nejraději navýšily pracovní úvazek, který by věnovaly i větší propagaci programu. Další by si přály finance jen na vytvoření propagačních materiálů v podobě televizního či rádiového spotu, který by mohly párkrát za den odvysílat. Účinný by mohl být i dokument s dobrou praxí z projektu.

Přáním, které není finančně zatěžující, je větší podpora a propojování organizací pracujících se stejnou věkovou cílovou skupinou nebo těch organizací aktivně pracujících se seniory. Druhým přáním, také nenákladným by bylo více dobrovolnic, které by chtěly sdílet své zkušenosti ze zapojení v programu 3G-tři generace.

H2 – Cílová skupina dobrovolníků je pro tuto službu těžce oslovitelná - nekoncentruje se na jednom místě a jejím jediným znakem je, že nemá chybějící článek v rodině.

Koordinátorky pro oslovení cílové populace dobrovolníků využívají různé informační kanály. Z výpovědí bylo zjištěno využití internetu (webových stránek jednotlivých organizací a Facebooku), tak i článků v různých místních tiskovinách, roznos letáčků nebo osobní prezentací na různých festivalech, workshopech, v různých organizacích, zaměstnancům úřadu apod. Což koresponduje i z výzkumu, kdy koordinátorky zjišťují, odkud se zájemci o program zapojili. Jejich odpověď je různorodá.

Nedá se tedy říct, že by existoval jeden spolehlivý způsob, jak cílovou skupinu oslovit a koordinátorku musí vyvíjet velké úsilí. Nakonec nejlépe motivovanými jsou ty dobrovolnice, které si program samy vyhledají.

H3 – Oslovovaná cílová skupina je přesycená vlastními aktivitami, případně vlastními vnoučaty. Což je jedním z důvodů, proč se do programu nezapojí.

Nedá se zcela určit, zda byla tato hypotéza potvrzena či vyvrácena. Ze zkušeností koordinátorek se nedá na hypotézu jednoznačně reagovat ani ji vztáhnout na celou populaci. Lze vycházet z názorů účastníků veřejných akcí, které koordinátorky potkávají během osobních prezentací programu. Všeobecně se lidem program líbí a vnímají ho jako prospěšný pro všechny zúčastněné. Někdy reagují jen stručně, že jsou ještě mladí, že mají svých vnoučat a aktivit dost. Koordinátorky ale přijdou jen do kontaktu jen s určitým množstvím lidí a neslyší názory všech účastníků. Nicméně vlastní zájmy a rodina je jedním z důvodů, proč se do programu nezapojí.

H4 – Cílová skupina osob nad 50 let nemá potřebu stavět se do role prarodičů ani ji vyhledávat.

Hypotézu není možné vztáhnout na celou populaci osob nad 50 let. Lze se jen domnívat z několika reakcí na základě praktických zkušeností koordinátorek z programu 3G-tři generace. Tyto zkušenosti nejsou kvantitativně prozkoumány. Proto tato hypotéza není zcela relevantní, tedy v tomto výzkumu vyvrátitelná ani potvrditelná. Lze tedy konstatovat, že jsou lidé ve věku nad 50 let, kteří touží po mezigeneračním vztahu, ale jsou i lidé, kteří tuto potřebu nemají do určitého věku nebo vůbec.

H5 – Je větší množství rodin i dobrovolníků hlásících se do programu s jiným očekáváním, než jaké jsou jeho možnosti.

Tato hypotéza byla vyvrácena. Z odpovědí koordinátorek týkající se motivace zájemců lze vyvodit, že se takové situace stávají, ale zájemci jsou předem spíše informovaní o programu i jeho možnostech.

H6 – O zapojení do programu mají větší zájem rodiny než potencionální dobrovolníci – osoby starší 50 let

Hypotéza byla potvrzena. Za poslední rok bylo dohromady přihlášeno 29 rodin a 27 zájemců o to stát se dobrovolníkem. Nicméně konečný počet vyškolený dobrovolníků je nižší.

8.8 Shrnutí výzkumu a diskuze

Na hlavní výzkumnou otázku, týkající se překážek, na které naráží koordinátorky programu 3G-tři generace při jeho naplňování bylo odpovězeno. Koordinátorky je mnohdy nemohou svými silami ani zdroji, které mají k dispozici, nijak ovlivnit. Tyto překážky jsou charakterizovány faktory samotných účastníků, se kterými koordinátorky nemohou nic dělat. Týkají se především osobní roviny osob starších 50 let a rodin s dítětem/děťmi. Tedy jejich zdravotního stavu, nedostatek času, nesouhlas rodiny, osobní změny i změny v rodině nebo převažující obavy z přijetí neznámými lidmi a nového mezigeneračního vztahu jako takového. I když se koordinátorky snaží minimalizovat čekací lhůtu na vhodný protějšek a zaměří se na hledání toho konkrétního, může být pro zájemce demotivační. A nakonec není snadné oslovit toho správného potencionálního dobrovolníka ani rodinu s dítětem/děťmi, protože je definovaný právě jen věkem a touhou po mezigeneračním vztahu.

Prostřednictvím výzkumu jsem mohla potvrdit nebo vyvrátit několik hypotéz. Jednou z nich bylo tvrzení, že koordinátorky nemají dostatek financí na propagaci. Dalo by se říci, že finance, které by mohly dostat navíc, by dokázaly využít i na zatraktivnění stávajících propagačních materiálů a k vytvoření jiných. K efektivnímu oslovení obou cílových skupin, jak rodin s dítětem/děťmi, tak i dobrovolníků ve věku starších 50 let, by dle názorů koordinátorek pomohlo větší osobní sdílení zapojených dobrovolníků i klientů.

Některé hypotézy (H3 a H4) by bylo vhodné měřit spíše dle kvantitativního výzkumu než kvalitativním a oslovit přímo danou cílovou skupinu. Nicméně výsledky tohoto výzkumu měly vycházet z praktických zkušeností koordinátorek, které se setkávají s cílovou skupinou osob nad 50 let. Pro výzkum tyto informace sloužily tedy spíše informativně.

Nedá se ze zkušeností dobrovolnic programu 3G-tři generace zcela jistě říci, že je věková kategorie osob nad 50 let přesycena vlastními aktivitami nebo vnoučaty, a proto se nezapojují do programu. Tuto hypotézu by bylo potřeba zjišťovat přímo mezi obyvateli této

věkové kategorie. Na základě jejich zkušenosti se dá říci, že se s takovými lidmi setkávají. Stejně tak se potkávají s lidmi, kteří se chtějí i nechtějí stát prarodiči.

Zájemci o program jsou většinou informovaní. Před přihlášením si o programu přečtou dostupné informace a tomu odpovídá i jejich motivace, se kterou přicházejí za koordinátorkami.

Bylo potvrzeno, že najít a budovat mezigenerační vztah přes program 3G-tří generace je větší ze stran rodin.

Na základě vlastních zkušeností z vedení programu v Praze jsem měla několik teorií, které jsem na základě zkušeností mých bývalých kolegyň, chtěla vyvrátit, potvrdit anebo se dozvědět jejich zkušenosti s danou problematikou. Rozdíl mezi mou a jejich prací byl už jen v délce úvazku, který jsem měla na projekt vyhrazený a který mají vyhrazený ony. Nedokážu si představit, že bych programu věnovala méně času, než je poloviční úvazek. Je pravdou, že do pražského střediska se hlásí více zájemců než do dalších jednotlivých středisek, ale to je jen část agendy, kterou každá koordinátorka vykonává. Na druhou stranu, výhodou vedení více projektů najednou je, jejich propagaci a šíření. I když účastníka/zájemce neosloví jeden projekt, může jej oslovit jiný.

Dalším rozdílem mezi mou prací a prací jiných koordinátorek bylo místo působení. Mým polem působnosti byla celá Praha (s 1,3 miliony obyvatel a rozlohou 496 km²). Zatímco jiná střediska jsou v městech s počtem od 16 tisíc po 115 tisíc obyvatel a rozlohou od 25 km² po 94 km². Takže i když se v Praze přihlásil zájemce, mnohdy jej nebylo možné propojit s druhou stranou, což dokazuje i nynější koordinátorka pražského střediska. Zatímco vzdálenost v menších městech často nehraje tak zásadní roli i když také bývá nakonec rozhodující.

V Praze jsem se setkávala s velkou konkurencí mezi organizacemi zaměřenými na aktivní seniory. I když organizace vypadala spolupráci nakloněna, nakonec mi nebylo umožněno ani umístění letáčků, natož přijít program představit. Někteří se obávali, že by klienti jejich organizaci opustili a realizovali se právě v programu 3G-tří generace. Proto vnímám jako pozitivní, pokud se program nachází v organizaci, která jej nemá jako hlavní činnost, ale jako doplňující k dalším aktivitám. Zároveň ve městech, kde program působí, se nevyskytuje další podobný program, pouze seznamky nebo paní na hlídání.

Líbí se mi způsob, kterým vyhledává jedna z koordinátorek druhou stranu pro daného zájemce. Pokud se přihlásí dobrovolník, zaměří se na hledání dané rodiny s dítětem,

případně s více dětmi odpovídající požadavkům dobrovolníka. V Praze by tomuto požadavku mohlo odpovídat primárně místo bydliště.

V případě dalších výzkumů bych zvolila skupinu respondentů přímo aktivních či dříve zapojených rodin nebo dobrovolníků. Což ale byl jedním z důvodů, proč jsem výzkum stavěla právě na zkušenostech koordinátorek. Je málo ze zapojených rodin a dobrovolníků, kteří jsou ochotni sdílet své soukromí, pokud nejde pouze o účely programu.

9 Závěr

Bakalářská práce je zaměřena na mezigenerační programy, realizované osobami staršími 50 let v cizích rodinách. Hlavním cílem byly zjistit překážky, kterým čelí koordinátorky programu 3G-tří generace, při naplňování kapacit projektu ze stran klientů a dobrovolníků. Zároveň potvrdit či vyvrátit několik hypotéz.

Teoretická část obsahuje několik tematických kapitol týkajících se dané tematiky. Jedná se o rodinu a nástin jejího vývoje. Důvody, kvůli kterým se rodina rozhodne hledat náhradní mezigenerační vztah, jiný než ten, který je pro ni biologicky přirozený. Další kapitola je zaměřena na osoby starší 50 let, prarodičovskou roli a její znaky, včetně významu prarodičů pro vnoučata. Ve zkratce jsou uvedeny aktivity, určené pro osoby starší 50 let, kterých je dnes nespočet a jejich souhrn zde je jen orientační. Je zmíněna historie mezigeneračních programů, která slouží pro uvedení některých dalších projektů. Jednou z kapitol je představení právě programu 3G-tří generace, na který je zaměřena empirická část této bakalářské práce. Nakonec jsou zmíněny některé překážky, kterými se v souvislosti s programem 3G-tří generace následně výzkum zabývá.

V praktické části byl uskutečněn kvalitativní výzkum. Použité techniky byly nakonec dvě a to volné polostrukturované rozhovory prostřednictvím telefonátů a na základě dotazníků s otevřenými otázkami. Celkem se zúčastnilo 7 respondentek, a to koordinátorky programu 3G-tří generace. Odpovídali na základě vlastních zkušeností vycházejících z vedení programu 3G-tří generace. Koordinátorky čelí překážkám, které nemohou ovlivnit. Jsou dané cílovou skupinou, se kterou pracují. Tyto bariéry jsou dány zdravotním stavem účastníků, časovými možnostmi a jinými osobními důvody či vlivem vlastní rodiny. Jednou z bariér je i čekající lhůta na vhodný protějšek. Během této doby se u účastníka mohou stát různé životní změny, které nakonec také ovlivní jeho zapojení.

Výzkumem byly zjištěny vyřčené otázky. Zároveň se potvrdilo, že některé koordinátorky mají stejné zkušenosti, jako jsem během svého výkonu práce jako koordinátorky, také zažívala. Mohu zmínit, že mě uklidnilo, že ani ony nemají jeden spolehlivý způsob pro nábor nových dobrovolníků. Líbí se mi ale myšlenka, zkoušet program propagovat také přes dospívající studenty, kteří již z dětských let vyrostly, dávají přednost jiným lidem, než jsou právě prarodiče a vlastní děti ještě neplánují. Stát se „náhradní prababičkou“ je jedním ze způsobů, jak smysluplně naplnit čas starších občanů, kteří touží po kontaktu s malými dětmi.

Musím říci, že v dnešní moderní době je v rámci mezilidských vztahů možné snad všechno. Dnes je možné vzít si (adoptovat) cizí dítě za vlastní a vytvořit mu rodinné zázemí, stejné

jako v opravdové biologické rodině a mnohdy i lepší, a opravdu se to děje. Během mé praxe také chodili zájemci o zapojení se do programu a vyprávěli mi své zkušenosti, jak i bez programu 3G-tři generace měli svou vlastní „adoptovanou“ babičku a jak to pro ně byli krásné chvíle, když společně trávili čas. Je téměř pravidlem, že s cizím člověkem vytvoříme přátelství na celý život. Proč by tedy nemohly fungovat uměle propojené mezigenerační vztahy mezi rodiny s dítětem/děťmi a osobou starší 50 let, aniž by tato „náhradní babička“ nedostávala za svůj zájem, čas a energii finance? Je jen otázkou, jak efektivně a plošně dostat projekt do podvědomí lidí a hledat vhodné zájemce.

Seznam použité literatury a odborných pramenů

BOČKOVÁ, Lenka, Šárka HASTRMANOVÁ a Egle HAVRDOVÁ. *50+ Aktivně; Fakta, inspirace a rady do druhé poloviny života*. Praha: Respekt institut, 2011. ISBN 978-80-904153-2-4.

Brožura *Programu 3G-tři generace: Spojuje a pomáhá* [online]. [cit. 2019-11-08]. Dostupné z: https://toolkit.ecn.cz/img_upload/bf52b705a29d4c93446a060644aa2949/BROZURA%203G.pdf

CAJTHAMLOVÁ, Kateřina. *Abeceda moderního rodiče*. Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-913-1.

CESARI LUSSO, Vittoria. *Prarodiče, rodiče a vnoučata: o emočních, vztahových a komunikačních úskalích*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0003-1.

DUKOVÁ, Ivana, Martin DUKA a Ivanka KOHOUTOVÁ. *Sociální politika: Učebnice pro obor sociální činnosti*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3880-2.

GILBERT, Guy. *Rodina; Poklad naší doby (La famille, trésor de notre, temps)*. Přeložila Jaroslava FEJKOVÁ. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1330-7.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7040-2.

Hlídací babičky, alias babičky na hlídání. *Pomoc v domácnosti.cz* [online]. 2017 [cit. 2019-12-07]. Dostupné z: <https://pomocvdomacnosti.cz/hlidaci-babicky-alias-babicky-na-hlidani>

Humanitas Woonstudenten. *Humanitas* [online]. [cit. 2019-12-31]. 2019 Dostupné z: <https://www.humanitasdeventer.nl/wonen/humanitas-woonstudenten>

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Radosti a starosti prarodičů, aneb, Když máte vnoučata*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-455-x.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-852-8283-6.

MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8549-0.

Mezi námi: Mezigeneračně [online]. 2019 [cit. 2019-12-07]. Dostupné z: <https://www.mezinami.cz/>

MONTOUSSÉ, Marc a Gilles RENOUARD. *Přehled sociologie*. Přeložila Kateřina DOHNALOVÁ. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-976-3.

O nás. *HLÍDACÍ BABIČKA: Hlídaní dětí od pravých babiček* [online]. [cit. 2019-12-07]. Dostupné z: <http://hlidacibabicka.cz/cs/hlidani/o-nas/>

PICHAUD, Clément a Isabelle THAREAU. *Soužití se staršími lidmi: praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. Přeložila Abigail KOZLÍKOVÁ. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-184-3.

PONCET-BONISSOL, Yvonne. *O matkách a dcerách*. Přeložila Pavla LE ROCH. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0945-4.

Proč mají ženy o šest let delší život než muži? Sto let dat úmrtnosti ukazuje, jak vydělaly na poválečném zdravotnictví a jak jsme zaostali za Husáka. *IROZHLAS* [online]. 2019 [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/umrtnost-data-muzi-zeny-zelezna-opona-cesko-rakousko-nemecko-ockovani_1901210600_jab

Program 3G-tři generace. *HESTIA – Centrum pro dobrovolnictví* [online]. [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <https://www.hest.cz/cz/co-delame/program-3-g-tri-generace>

RABUŠICOVÁ, Milada, Karla BRÜCKNEROVÁ, Lenka KAMANOVÁ, Petr NOVOTNÝ, Kateřina PEVNÁ a Zuzana VAŘEJKOVÁ. *Mezigenerační učení: teorie, výzkum, praxe*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8460-5.

Rodina, to je i babička a dědeček. *Šance Dětem* [online]. 2017 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/rodina-to-je-i-babicka-a-dedecek-220.html>

ŠEDIVÝ, Marek a Olga MEDLÍKOVÁ. *Úspěšná nezisková organizace*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-4041-6.

TOŠNER, Jiří a Olga SOZANSKÁ. *Dobrovolníci a metodická práce s nimi v organizacích*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-514-8.

TOŠNEROVÁ, Tamara. *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. ISBN 80-238-9506-0.

V Polsku si mohou rodiny adoptovat i prarodiče. *IROZHLAS* [online]. 2010 [cit. 2019-12-07]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/v-polsku-si-mohou-rodiny-adoptovat-i-prarodice_201010210500_mzapotilova

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

Veřejný rejstřík a Sbírka listin [online]. [cit. 2010-12-07]. Dostupné z: <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik>

VÍT, Petr. *Praktický právní průvodce pro neziskové organizace*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5477-2.

Výroční zpráva za rok 2014, Mezi námi, o.p.s. [online]. 2014 [cit. 2019-12-07]. Dostupné z: https://aa5a5589-a731-4aa0-a7fe-1e3e57580f68.filesusr.com/ugd/3b6e39_600a45eba6ff4a1db4d50287d6a6701b.pdf

Wiener "Oma-Dienst" nun auch für Familien mit behinderten Kindern. *Familien: Der Katolische Familienverband der Erzdiözese Wien* [online]. 2010 [cit. 2019-12-31]. Dostupné z: <https://www.familie.at/site/wien/presse/2010/article/1172.html>

Zákon č. 198/2002 Sb. Zákon o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2019-11-27]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-198>

Zákon č. 86/2014 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě), ve znění pozdějších předpisů. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2019-11-27]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2014-86>

Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2019-11-27]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89?text=ob%C4%8Dansk%C3%BD%20z%C3%A1kon%C3%ADk>

Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2019-11-27]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94>

ZICH, František. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-19-7.

Přílohy

9.1 Dotazník

A. Obecné informace

Místo a název organizace, kde je program realizován:

Rok začátku realizace programu:

Momentálně aktivních spojení:

Kolik se za poslední rok přihlásilo zájemců zapojení se do programu?

Rodin

Osob starších 50 let

Kde uvádějí, že o programu dozvěděli?

Jaký úvazek máte vyhrazen pro tento projekt?

B. Zdroje koordinátorky a organizace

1. Máte možnost prezentovat program ve vašem městě a jeho okolí? Kolikrát jste jej za poslední rok prezentovali veřejnosti a jakým způsobem? Pokud jste prezentovali osobně, jaké byly na program reakce?
2. Víte, na jakých místech efektivně oslovovat potenciální zájemce?
3. Vnímáte propagaci jako nedostatečnou? ANO / NE
4. Co byste potřebovala, aby propagace byla efektivnější?
5. Potřebovala byste větší finanční zdroje?
6. Jaká je přibližná čekací lhůta na vhodný protějšek a jaké jsou důvody čekání?

C. Část zaměřena na potenciální dobrovolníky - osoby starší 50 let

7. Vnímáte jinakost nabízené služby ve škále nabízených aktivit pro tuto věkovou skupinu?
8. S jakou motivací přichází zájemci?
9. Pokud se přihlásí nějaký zájemce, jaké jsou důvody, že své aktivní zapojení odloží nebo zruší?

D. Část zaměřena na rodiny

10. Jaký typ rodin se do programu hlásí? Z jakého důvodu hledají mezigenerační kontakt právě u vás?
11. S jakou motivací přicházejí?
12. Z jakých důvodů se nezapojí?